

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra Výtvarné výchovy

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Galerijní a muzejní edukace Neslyšících
Gallery and Museum Education for the Deaf

Veronika Marešová

Vedoucí práce: Mgr. Magdalena Novotná, Ph.D.
Konzultant: Mgr. et Bc. Ivana Hay Tetauerová
Studijní program: Výtvarná výchova se zaměřením na vzdělávání (B0114A320002)
Studijní obor: B VV-SPG 20 (0114RA320002, 0113RA190001)

2024

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Galerijní a muzejní edukace Neslyšících potvrzují, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzují, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 12.4. 2024

Ráda bych poděkovala své vedoucí práce Mgr. Magdaleně Novotné, Ph.D. za vstřícné jednání a nasměrování mé bakalářské práce. Dále velké díky patří Mgr. et Bc. Ivaně Hay Tetauerové, která mi předala mnoho užitečných rad a svých vlastních zkušeností, otevřela mi nový pohled na kulturu Neslyšících a byla mi svým ochotným přístupem velmi cenným rádčem a pomocníkem. Dále chci poděkovat své rodině a blízkým přátelům za podporu.

ABSTRAKT

V této práci se zabývám galerijní a muzejní edukací neslyšících osob. Navštívila jsem inovativní a interaktivní expozici Głusza ve Slezském muzeu v Katowicích, věnovanou kultuře Neslyšících, která mi byla následně inspirací pro návrh edukačního programu zaměřený pro neslyšící i slyšící publikum. Následně jsem své poznatky porovnávala s programy a možnostmi v Praze. Pokusila jsem se vytvořit návrh edukačního programu pro slyšící i neslyšící publikum.

Cílem bakalářské práce je upozornit na problematiku, která je v rámci vzdělávání dosud okrajová, a dále zkoumat možnosti galerijní edukace pro neslyšící žáky a navrhnout vlastní projekt pro žáky 2. stupně základní školy. Z těchto poznatků a odborné reflexe jsem vytvořila doporučení, jak tvořit edukační programy pro neslyšící i slyšící publikum a jak zlepšit spolupráci galerií a muzeí s neslyšícími.

KLÍČOVÁ SLOVA

výtvarná výchova, neslyšící, kultura Neslyšících, jazyková a kulturní minorita, galerijní a muzejní edukace, kulturní gramotnost, vizuální gramotnost, výstava, vzdělávací program

ABSTRACT

In this thesis I am concerned with gallery and museum education for deaf people. I visited the innovative, interactive Głusza exhibition at the Silesian Museum in Katowice, dedicated to Deaf culture, which subsequently inspired me to design an educational programme for Deaf and hearing audiences. Subsequently, I compared my findings with programmes and opportunities in Prague. I attempted to create a proposal for an educational program for both hearing and deaf audiences.

The aim of my bachelor thesis is to highlight an issue that is still marginal in education, to explore the possibilities of gallery education for deaf pupils and to design my own project for lower-secondary pupils of primary school. From this knowledge and professional reflection, I have made recommendations on how to create educational programmes for deaf and hearing audiences and how to improve cooperation between galleries and museums and the deaf.

KEYWORDS

art education, Deaf, Deaf culture, linguistic and cultural minority, Gallery and museum education, cultural literacy, visual literacy, exhibition, education program

Obsah

Úvod	7
1 Terminologie sluchového postižení.....	8
1.1 Osoby se sluchovým postižením	8
1.2 Vymezení sluchového postižení	9
1.3 Kompenzační pomůcky	10
2 Kultura Neslyšících.....	11
2.1 Medicínský a kulturní pohled	12
2.2 Pravidla v komunikaci s Neslyšícími	12
2.3 Tlumočení.....	13
2.3.1 Umělecké tlumočení	14
2.3.2 Simultánní přepis	15
3 Vedení prohlídek pro neslyšící v ČR ve srovnání s Polskem.....	16
3.1 Neslyšící v muzeu.....	16
3.2 Přístupnost edukačních programů v Praze.....	18
3.3 Výstava <i>Glusza</i>	20
3.3.1 Jazyk a komunikace	21
3.3.2 Historie a formování identity Neslyšících.....	22
3.3.3 Umění Neslyšících	22
3.4 Čeští umělci se sluchovým postižením	24
4 Systém edukace neslyšících žáků.....	26
4.1 Historie vzdělávání žáků se sluchovým postižením u nás	26
4.2 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání	27
4.3 Stupeň podpory ve školním prostředí	28
4.4 Umění <i>De'VIA</i>	29
4.5 Kurikulum <i>De'VIA</i>	30
4.6 Význam výtvarné výchovy ve vzdělávání neslyšících.....	30
4.7 Projekt <i>AMASS</i>	32

5	Návrh programu pro neslyšící žáky ve stálé sbírce NGP	34
5.1	<i>Výzkumné cíle.....</i>	34
5.2	<i>Výzkumné otázky.....</i>	34
5.3	<i>Výzkumné metody .....</i>	35
5.4	<i>Třístupňový model vzdělávacího programu.....</i>	35
5.4.1	<i>První fáze.....</i>	36
5.4.2	<i>Druhá fáze .....</i>	37
5.4.3	<i>Třetí fáze .....</i>	38
5.5	<i>Výstupy rámcového vzdělávacího programu ZV.....</i>	39
5.6	<i>Vyprávění pro žáky k edukačnímu programu .....</i>	39
5.7	<i>Detaily středověkých obrazů a český znakový jazyk.....</i>	40
5.8	<i>Odborná reflexe.....</i>	44
5.9	<i>Doporučení pro tvorbu edukačního programu pro neslyšící.....</i>	47
	Závěr.....	49
	Seznam použité literatury	51
	Internetové zdroje.....	52
	Seznam obrázků a tabulek.....	56

Úvod

Galerie a muzea představují výjimečné instituce, sloužící jako zrcadla naší historie, umění a dědictví. Ve snaze zpřístupnit tuto bohatou kulturní zkušenost všem návštěvníkům se v posledních letech stále více klade důraz na inkluzivní přístup k edukaci. Jednou z důležitých oblastí inkluze je vzdělávání pro neslyšící jedince.

Tato bakalářská práce se zaměřuje na problematiku muzejní a galerijní edukace pro neslyšící. Zkoumá možnosti edukačních programů vybraných pražských institucí pro neslyšící. Srovnává tyto možnosti s výstavou Głusza ve Slezském muzeu v polských Katowicích. Zároveň je tato výstava inspiračním zdrojem k návrhu edukačního programu do stálé sbírky Národní galerie v Anežském klášteře, který je zaměřený pro slyšící i neslyšící publikum. Odbornou reflexi k návrhu konzultuji s neslyšící výtvarnicí a učitelkou na základní škole pro sluchově postižené Ivanou Hay Tetauerovou. Byla v plánu odborná reflexe k návrhu i s Nad'ou Hynkovou Dingovou, zkušenou tlumočnicí českého znakového jazyka, která dlouhodobě tlumočí galerijní a muzejní programy do českého znakového jazyka. Avšak v současné době je vážně nemocná, věřím však že reflexi bude moci poskytnout alespoň při psaní diplomové práce. Edukační program v této práci nebyl pilotován z finančních a časových důvodů, ale ráda bych na něj navázala v diplomové práci a navázala kontakt se základní školou pro sluchově postižené žáky v Praze-Radlicích, se kterými bych projekt realizovala.

Výzkumné otázky jsem si stanovila dvě a to: „Je možné vytvořit edukační program podobný výstavě v polských Katowicích? Jaké možnosti máme k rozšíření povědomí o kultuře Neslyšících a jak lze nalákat slyšící publikum k návštěvě takové výstavy? Lze vytvořit edukační program do galerie/muzea, který bude atraktivní a vhodný pro slyšící i neslyšící publikum?“.

Cílem této práce je přispět k lepšímu porozumění specifickým potřebám neslyšících a navrhnout doporučení pro zlepšení galerijní a muzejní edukace, která bude více přístupná a inkluzivní pro všechny návštěvníky, bez ohledu na sluchové postižení. Zároveň program bude cílit na rozšíření povědomí široké veřejnosti o kultuře Neslyšících, o komunikačních a společenských bariérách neslyšících nebo nedostatku kulturních akcí právě pro neslyšící.

1 Terminologie sluchového postižení

Pro uvedení do problematiky edukace neslyšících je důležité si ujasnit základní pojmy o sluchovém postižení, jeho dělení, vzniku a případné kompenzaci.

Je důležité si uvědomit, že sluch je nejdůležitějším ze smyslů využívaný pro lidskou komunikaci. Jak uvádí Kateřina Hádková: „*Pro člověka je sluch důležitý z hlediska interindividuální komunikace při navazování a udržování společenských vztahů. Má zásadní význam pro rozvoj řeči, jazyka a myšlení, rozvíjení psychiky, pro podporu emocionálních vazeb na okolí i v získávání tělesných dovedností.*“ (Hádková, 2016, s. 22).

Díky zvukovému pozadí se lépe orientujeme v prostředí, což nám evokuje pocit bezpečí a jistoty. To si mnoho slyšících jedinců nemusí uvědomovat až do momentu, kdy se setká s osobou se sluchovým postižením, přitom se jedná o každodenní činnost v běžném životě. Na to do jisté míry navazuje bariéra v komunikaci. Jedinci se sluchovým postižením nedokonale vnímají mluvenou řeč, vzniká tak komunikační bariéra, která může vést až k demotivaci navazovat společenské vztahy se slyšícími osobami, následnému snížení sebevědomí, nedůvěře vůči okolí či ke sklonům vyhýbání se určitým sociálním situacím (Hádková, 2016).

1.1 Osoby se sluchovým postižením

Před samostatným dělením sluchových vad je důležité si ujasnit, kdo je osoba se sluchovým postižením, kdo je nedoslýchavý a kdo neslyšící. Mezi osoby se sluchovým postižením spadají osoby s částečnou nebo úplnou ztrátou sluchu. Tyto osoby dále dělíme na nedoslýchavé, neslyšící a ohluchlé.

Nedoslýchavost může být vrozená či získaná, avšak objevují se u ní zbytky sluchu. Zapříčiňuje opožděný vývoj mluvené řeči. Lze ji např. kompenzovat digitálními sluchadly a FM systémy (Hádková, 2016). Nedoslýchavost můžeme navíc dělit na lehkou, středně těžkou a těžkou. U lehké nedoslýchavosti jedinci zvládají komunikovat i v hlučných místech, místech se špatnou akustikou či při komunikaci na větší vzdálenost. V klidné místnosti na vzdálenost 1-4 metrů slyší osoby se středně těžkou nedoslýchavostí. Osoby s těžkou nedoslýchavostí potřebují stát při komunikaci s druhou osobou v blízkosti jednoho metru (Hádková, 2016).

Neslyšící osoby mají ztrátu sluchu větší než nedoslýchaví. Pokud ke ztrátě sluchu došlo prelingválně¹ a sluchová vada omezuje jedince ve slyšení mluvené řeči, tak tito jedinci komunikují díky vizuálně-motorickým komunikačním prostředkům, což je český znakový jazyk, znakovaný jazyk a prstová abeceda (Hádková, 2016).

Ohluchlost se vyznačuje totální ztrátou sluchu důsledkem úrazu či onemocnění v průběhu života. Pokud jedinec ohluchne postlingválně², řeč většinou zůstává zachována, avšak je důležitá logopedická intervence (Hádková, 2016).

World Health Organization (dále jen WHO, v překladu Světová zdravotnická organizace) zveřejnila v roce 2005 doporučenou klasifikaci stupňů sluchových vad, podle velikosti ztráty z audiometrického vyšetření v decibelech (Hádková, 2016, s. 30-31).

Stupeň	Odpovídající audiometrická hodnota ISO	Název kategorie
0	0-25 dB	Normální sluch
1	26-40 dB	Lehké postižení sluchu
2	41-60 dB	Středně těžké postižení sluchu
3	61-80 dB	Těžké postižení sluchu
4	81-více dB	Velmi závažné postižení sluchu včetně hluchoty

Tabulka 1 Klasifikace sluchových vad podle stupně postižení podle WHO

1.2 Vymezení sluchového postižení

Sluchové vady dělí Jaroslav Hrubý ve svém Velkém ilustrovaném průvodci neslyšících a nedoslýchavých po svém vlastním osudu podle závažnosti, doby vzniku vady a podle místa vzniku vady (Hrubý, 1998).

Podle místa vzniku vady dělíme z fyziologického hlediska vady na převodní, percepční (senzoneurální) a kombinované. U převodních vad nastává porucha v mechanické části sluchové dráhy, a to ve vnějším nebo středním uchu. Důsledkem těchto poruch je zeslabení zvukového vjemu, proto nikdy nedochází k úplné hluchotě,

¹ prelingvální = ke vzniku sluchové vady došlo před ukončením vývoji řeči

² postlingvální = ke vzniku sluchové vady došlo po ukončení vývoje řeči, tedy kolem 5. až 6. roku života dítěte

ale pouze nedoslýchavosti. Proto lze převodní vady kompenzovat sluchadly a občas je lze i odstranit či zmírnit operativně. Většina běžné populace se mohlo s určitou převodní vadou setkat, a to s ucpaním vnějšího zvukovodu ušním mazem (ceruminem) či se zánětem středního ucha (otitis media) (Hrubý, 1998).

Vady percepční naopak zasahují vnitřní ucho či sluchový nerv, bývají mnohem vážnější než vady převodní a mohou vést až k úplné hluchotě. Mezi nejčastější percepční vady se řadí hnisavý zánět mozkových blan (meningitida), úrazy hlavy, při kterých došlo k porušení sluchového nervu nebo u starších osob se můžeme setkat se získanou percepční vadou, a to stařeckou nedoslýchavostí (presbyakuzií) (Hrubý, 1998).

U kombinovaných vad se podílí jak převodní, tak percepční vada, příkladem je ušní šelest (tinnitus) (Hrubý, 1998).

Podle doby vzniku vady dělíme vady na vrozené a získané. U vrozených dochází k poškození z důvodu dědičnosti či v době zrání plodu, kdy může matka toxickými látky, virovými infekcemi ohrozit vývoj plodu. Získané vady navíc dělíme na prelingvální a postlingvální. Touto informací se pak odvíjí zvolení nejvhodnějšího způsobu rehabilitace a vzdělávacího programu (Hrubý, 1998).

1.3 Kompenzační pomůcky

Jak již bylo zmíněno, mezi hlavní kompenzační pomůcky se řadí sluchadlo a kochleární implantát. Sluchadlo zesiluje zvuk, naopak kochleární implantát stimuluje přímo ukončení sluchového nervu, a to implantováním svazku elektrod do hlemýždě. Po zavedení sluchadla i kochleárního implantátu je důležitá následná rehabilitace, aby si jedinec zvykl na nové okolní zvuky. Je proto důležité, aby první rok po implantaci probíhalo tzv. „doladování slyšení“ různých tónů a tím se zlepší porozumění mluvené řeči (Hrubý, 1998).

Ke sluchadlu a kochleárnímu implantátu lze dokoupit i přenosná bezdrátová zařízení, která umožňují v hlučných místech lépe slyšet a porozumět řeči, tlumí okolní šumy a hluky. Skládají se z přijímače a vysílače, který má většinou u sebe učitel či přednášející. Na podobné bázi funguje indukční smyčka, která se nachází přímo v učebně, kinosále, divadelním sále či v přednáškové místnosti a též tlumí rušivé zvuky, čímž umožňuje lepšímu porozumění řeči (Barvíková, Nováková, 2015).

2 Kultura Neslyšících

Na kulturu Neslyšících nahlížíme jako na etnikum, které má svoji kulturu, jazyk, historii a komunitu, specifické normy, společenské chování, hodnoty, přesvědčení a tradice, dědictví, ale zároveň je to i materiální majetková kultura. Např. to mohou být v českém kontextu moravské kroje a hudba, ale naopak z pohledu Neslyšících to může být světelný zvonek, fax, titulky, ale i tlumočnický český znakový jazyk (Hay, 2022).

Komunitu Neslyšících tvoří lidé s vrozenou hluchotou či se získanou sluchovou vadou prelingvální či postlingvální, osoby s lehkým až velmi těžkým druhem postižení, ale i slyšící děti neslyšících rodičů (CODA³).

Součástí kultury Neslyšících je jejich vlastní jazyk (český znakový jazyk, zkratka ČZJ), pravidla a chování, zvyky a tradice, kultura v užším slova smyslu. Mezi nejdůležitější pravidla a chování můžeme řadit oční kontakt, upoutání pozornosti světelným signálem či máváním, zadupáním – vibrace. Do kultury v užším slova smyslu můžeme řadit oslavu Dne Neslyšících, který se koná každou třetí neděli v září, jmenné znaky a specifický humor (Novotná, 2008).

V některých odborných textech se uvádí, že komunita Neslyšících je vytvářena díky třem základním rysům a to hluchotou, komunikací a vzájemnou podporou. Hluchota jednoznačně odděluje neslyšící od běžné slyšící populace. Většina členů komunity má různě narušenou schopnost slyšet (až na jedince CODA). Komunikace u Neslyšících probíhá prostřednictvím znakového jazyka a prstovou abecedou. A posledním pilířem u komunity Neslyšících je vzájemná podpora členů. Ta přirozeně vzniká ve školách pro neslyšící či v klubech neslyšících. V mnoha situacích v běžném životě se neslyšící jedinci střetávají s nedorozuměním a konflikty, proto je vzájemná podpora v komunitě velmi důležitá (Novotná, 2008).

Mnoho autorů uvádí různé možnosti, jak se ke komunitě Neslyšících přidat. Mezi nejčastější a hlavní však řadí to, být neslyšícím dítětem neslyšících rodičů, navštěvovat nebo absolvovat školu pro neslyšící, identifikovat sebe samého jako člena minority a jeho přijetí ve skupině či angažovat se v životě komunity. Slyšící populace se tedy ve velmi výjimečných situacích stává členem komunity (např. při uzavření

---

³ CODA = Children of Deaf Adults, ve volném překladu slyšící děti neslyšících rodičů

manželství slyšící a neslyšící osoby, osoba slyšící, která pro komunitu dlouhodobě pracovala či pracuje, CODA) (Novotná, 2008).

2.1 Medicínský a kulturní pohled

Existují dva pohledy na neslyšící jedince, a to medicínský a kulturní pohled. U medicínského pohledu je postižení jedince jeho problém, nachází se v roli pacienta. Na osoby se sluchovým postižením je pohlíženo jako na osoby postižené, nedokonalé, poškozené až nemocné. Strůjcem změny je daný odborník, který např. doporučí využití sluchadla či kochleárního implantátu. Tyto osoby nazýváme jako neslyšící s malým „n“. Dalším příkladem medicínského pohledu může být uříznutí ucha nizozemského malíře Vincenta Van Gogha. Než si uřízl své ucho maloval pozitivně, používal žluté, jasné barvy. V momentě, kdy přišel o ucho a tím pádem o sluch, nezačal by mít psychické problémy, které se promítly v jeho tvorbě změnou barevnosti a tahů štětce. Šlo tedy o to, že jeho zdravotní stav ho ovlivnil při tvorbě. Kdyby o sluch nepřišel, nezačal by mít psychické problémy a jeho tvorba by pravděpodobně zůstala v pozitivních tónech. (Hay, 2022).

Kulturní pohled reflektuje ne danou vadu, ale naopak to, že sluchové postižení je určitou společenskou a kulturní bariérou. Osoby se sluchovou vadou vnímáme jako menšinu s vlastní specifikou kulturou a jazykem, které se však necítí postiženi. Tito jedinci se začleňují do komunity nazývané Neslyšící (s velkým „N“). Alena Macurová uvádí: *„Hluchota přestává být nahlížena jako defekt, handicap, který vyděluje „abnormální“ (menšinové) z „normálu“, rozdíl mezi slyšícími a neslyšícími začínají být (...) interpretovány ne jako deviace od většinové normy, ale jako přirozené kulturní rozdíly.“* (Macurová, 2001, s. 69-75).

2.2 Pravidla v komunikaci s Neslyšícími

Jako každá komunita má i komunita Neslyšících typická pravidla chování a zvyky, které je vhodné při komunikaci s nimi znát a které vyplývají z jejich potřeb.

Nejdůležitější je pro neslyšící dotek. Při příchodu do místnosti se sluší všem podat ruku. Pokud chceme přerušit rozhovor, dotkneme se ramene či horní části paže dotyčného (nesluší se dotek zad či hlavy, jelikož by se mohli leknout). Dotek by měl být přirozený, ani ne příliš jemný, ani ne intenzivní. Pozornost můžeme získat také

světelnými signály. Např. zablikáme světlem v místnosti, případně můžeme rázně zadupat do podlahy, abychom neslyšící upozornili vibracemi. Což může být pro slyšícího jedince, který tyto pravidla nezná, překvapující (Dingová, 2011).

Typickými zvyky u neslyšících je například poklepání pěstí do stolu, které značí: „Dobrou chuť“. Při přípitku se chytanou rukama, kterými drží skleničku, jelikož dotek jim nahrazuje cinknutí skleničky. Ke zdavení používají jeden univerzální znak, který spojuje „Ahoj!“, „Dobrý den.“, ale také „Na shledanou.“. Když neslyšící chtějí zatleskat, tak třepou rukama nad hlavou (Dingová, 2011).

2.3 Tlumočení

Tlumočení je proces, při kterém dochází k jednoznačnému převodu sdělení z výchozího jazyka do jazyka cílového, jedná se tedy především u neslyšících jedinců o převod mluvené řeči do českého znakového jazyka. Je třeba však zohlednit odlišnost obou jazyků a kultury, proto je důležité, aby tlumočené vyjádření neměnilo význam ani obsah sdělení. V odborné literatuře se tlumočení popisuje jako: „...*proces třífázový, jeho části na sebe plynule navazují, částečně se překrývají a nedají se od sebe někdy ani oddělit: aktivní poslech s analýzou ve výchozím jazyce (recepce), zpracování informace (translace), produkce v cílovém jazyce (produkce)*.“ (Hádková, 2016, s. 232).

Pokud tlumočnická informace tlumočí téměř okamžitě, jedná se o tlumočení simultánní (souběžné). U tlumočení konsektivním (následným) je informace tlumočena se zpožděním, tzv. začne se tlumočit až v momentu, kdy autor svůj projev ukončil. Mezi speciální typy tlumočení můžeme řadit např. umělecké tlumočení, soudní tlumočení či tlumočení společenských akcí (Hádková, 2016).

V zákoně č. 155/1998 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob v paragrafu osm je stanoveno, že právě tyto osoby mají nárok na tlumočnické služby zdarma. S tím je spojeno i právo pro neslyšící získávat informace ve svém mateřském jazyce, tedy českém znakovém jazyce, které vyplývá z Listiny základních práv a svobod.

2.3.1 Umělecké tlumočení

Pod pojem umělecké tlumočení se řadí tlumočení divadelní či tlumočení hudby a zpěvu. To probíhá dvěma základními činnostmi, a to překladem a přednesem, proto je důležité si uvědomit, že se nejedná o klasické tlumočení do znakového jazyka (Červinková Houšková, Kováčová, 2008).

Nejdříve si tlumočnick předem připraví umělecký překlad, který následně konzultuje s interpretem či hercem, případně s režisérem představení anebo s interpretem hudby, zpěvu. Z tohoto důvodu neřadíme mezi umělecké tlumočení tzv. balkónové tlumočení, jelikož tlumočnick v tomto případě minimálně spolupracuje s divadlem, stojí většinou mimo jeviště (na balkóně nebo na kraji hlediště). Neslyšící divák však musí sledovat zvlášť akci na jevišti a tlumočnicka, což je velmi náročné, a proto je i tento způsob tlumočení nejméně oblíbený a preferovaný. Dalšími způsoby divadelního tlumočení je forma statická, zónová, stínová a experimentální. Nejstarším typem je statické tlumočení. Tlumočnick stojí na kraji či pod jevištěm a po celou dobu představení se nehýbe. U zónového tlumočení je jeviště rozděleno většinou na dvě zóny, kdy pro každou zónu funguje jiný tlumočnick, který se také nachází mimo jeviště. Nejčastějším typem je stínové tlumočení (tzv. shadowing), kdy každý herec má svého tlumočnicka, oblečeného v tmavé barvě či v podobném kostýmu jako herec a vytváří přímo za hercem jeho stín. Posledním a zároveň nejnovějším typem je experimentální tlumočení, kdy se z tlumočnick stává velmi často zároveň interpret (Červinková Houšková, Kováčová, 2008).

Zásadním rokem pro neslyšící, byl rok 1998, kdy tehdejší prezident Václav Havel podepsal zákon č. 155/1998 Sb., o znakové řeči a o změně dalších zákonů. Tento zákon jasně definoval znakový jazyk jako plnohodnotný a svébytný dorozumivací prostředek českých neslyšících a definoval status neslyšících jako kulturní a jazykovou menšinu. Díky tomu vzrostla i potřeba tlumočnických služeb (Červinková Houšková, Kováčová, 2008).

Mezi první divadelní představení umělecky tlumočené do znakového jazyka, řadíme inscenaci Plukovník Pták v Divadle Na zábradlí, které bylo uvedeno v roce 1998. Jednalo se o statické tlumočení. Poté však nastala pětiletá odmlka, na kterou navázalo v roce 2003 až představení Tracyho tygr v Divadle Nablízko. Jednalo se naopak o první projekt tlumočený stínově do znakového jazyka. Od té doby počet

kulturních akcí využívající umělecké tlumočení roste každým rokem a zvyšuje se tak možnost neslyšícím se více seznámit s neslyšící kulturou (Červinková Houšková, Kováčová, 2008).

2.3.2 Simultánní přepis

Simultánní přepis je převod mluveného slova do písemné podoby v reálném čase. Přepis si klient následně čte na notebooku, tabletu či jiném zobrazovacím zařízení. Jedná se o službu, která je vhodná pro osoby se sluchovým postižením, které neovládají český znakový jazyk a preferují psanou formu českého jazyka. Případně je vhodné využít přepis při odborných přednáškách, firemních setkáních, konferencích, kongresech, při kterých jsou řečeny odborné výrazy, pro které neexistují výraz a ustálené znaky v českém znakovém jazyce (Hay Tetauerová, Vavříková, 5-6/2023).

Ivana Hay Tetauerová a Eva Vavříková uvádějí v článku časopisu UNIE (Hay Tetauerová, Vavříková, 5-6/2023, s. 8-13), jaké dovednosti by měl mít přepisovatel:

1. ovládat rychlopsaní na klávesnici – napsat minimálně 400 úhozů za minutu
2. umět rychle reagovat na to, co osoba momentálně sděluje
3. co nejnižší chybovost během psaní textu
4. velmi dobrá znalost českého jazyka (pravopis, gramatika a další jevy v českém jazyce)
5. dobrý zdravotní stav, zejména sluch je samozřejmostí
6. plusem je znalost alespoň základních znaků pro komunikaci s neslyšícím klientem, velmi to usnadní spolupráci obou stran
7. dochvilnost před pracovním výkonem
8. zacházení s technologiemi vhodnými pro práci s přepisem (softwarové programy, pomocná zařízení apod.)
9. vzdělávání, účast na kurzech a školení dle potřeby

3 Vedení prohlídek pro neslyšící v ČR ve srovnání s Polskem

Položme si otázku, kolik z nás zahlédlo nabídku pro neslyšící publikum na určitou výstavu? Kolik z nás bylo na výstavě o Neslyšících či Neslyšících umělců? Dovolila bych se tvrdit, že velmi málo. I já ze své vlastní zkušenosti vím, že dokud jsem se o tuto problematiku nezačala více zajímat, tak jsem o žádných možnostech a programech nevěděla. Přitom např. propojením návštěvy galerie, výtvarné výchovy a dalších předmětů lze dosáhnout zcela nového pojetí těchto předmětů a jejich výuky. Je možné navrhnout netradiční, neredukovanou didaktickou strukturu, která je v souladu s organickým původem výtvarného díla a splývá s ním. Tímto způsobem se žáci stávají autentickými tvůrci, a i přesto možnost a návštěvnost muzeí a galerií neslyšícími je na velmi nízké úrovni (Fulková M., Novotná M., 2023).

V následujících kapitolách se pokusím nastínit, jaké by měly být ideální podmínky v muzeích a galeriích pro neslyšící, jaké jsou pro ně kulturní možnosti v Praze a jak se nabídka a výstavy liší od unikátní výstavy Głusza v polských Katowicích.

3.1 Neslyšící v muzeu

Nyní se pokusím nastínit, jak by mohla vypadat ideální situace konání výstavy pro neslyšící publikum. Vycházím z metodiky z roku 2011 od Nadi Dingové, proto se některé postupy a přístupy mohou nyní lišit, avšak novější zaktualizovaná publikace zatím nebyla vytvořena.

Aby se neslyšící vůbec dozvěděli o výstavě, je důležité zvolit vhodnou pozvánku. Nejlépe aby byla pozvánka ve formě videozáznamu s informacemi ve znakovém jazyce a případně s titulky. Tyto pozvánky je žádoucí zveřejnit na webové stránky muzeu/galerie, nebo je poslat na různé webové stránky neslyšících, organizacím pro neslyšící, případně i tlumočnickým organizacím, aby se pozvánka dostala mezi nejširší veřejnost neslyšících. Pokud by byla pozvánka v písemné podobě, text musí být stručný, jasný, výstižný a čitelný. Slova by neměla být příliš odborná a měli bychom zvolit krátké věty (Dingová, 2011).

Dalším zásadním bodem je možnost rezervace, která by měla být možná online se srozumitelnými informacemi, kde si dotyčný může vyzvednout své vstupenky. Telefonická rezervace nepřipadá v úvahu, jediné přes SMS zprávu (Dingová, 2011).

V optimálním případě, pokud se jedná pouze o neslyšící publikum, by měla být celá akce tlumočená tlumočnickem do českého znakového jazyka. Příkladnou skupinou by byla skupina o počtu přibližně 15-20 osob, pokud by se jednalo pouze o neslyšící publikum. V případě skupiny slyšícího a neslyšícího publika je důležité vytvořit pro neslyšící vhodné podmínky výhledu na tlumočnicka. Můžeme tedy informovat publikum o přednosti neslyšících osob v stání v první řadě či přizpůsobíme prostory tak, aby zde bylo dostatek prostoru pro výhled. Pokud by byly prostory malé, můžeme počet skupiny zmenšit. Neslyšící divák by měl mít i dostatek času po výkladu tlumočnicka či průvodce na prohlédnutí exponátů, jelikož neslyšící při výkladů musí sledovat tlumočnicka a nemá tudíž čas na prohlížení výstavních exponátů (Dingová, 2011).

Problém, který může nastat u neslyšících diváků, je také porozumění doprovodným textům a popiskům. Stejně jako bylo řečeno u pozvánky, nesmíme spoléhat na to, že všichni neslyšící porozumí psanému textu, proto se jeví jako ideální řešení vybavit výstavu informačními tabulemi či tablety s tzv. videoguidy. Jedná se o videozáznam osoby tlumočící texty do znakového jazyka. Vhodným kandidátem na tento videovýstup by měl být neslyšící či rodilý mluvčí do ČZJ, který má nejlépe osvojený jazyk a dokáže obstarat potřebné informace, jelikož je to pro něj přirozené (Dingová, 2011).

To platí i pro tlumočnicka prohlídky. Je důležité mu předem připravit a poskytnout kvalitní materiály, s dostatkem informací o výstavě a exponátech. Čím přesnější a efektivnější informace bude mít k dispozici, tím efektivněji se může připravit, což se pozitivně projeví v jeho projevu. Pokud se tlumočnick osvědčí a získáme na jeho služby pozitivní zpětnou vazbu, je vhodné se domluvit na dlouhodobé spolupráci, která ještě více zkvalitní tlumočení. Tlumočnick, zaměstnanci instituce i neslyšící publikum už ví, co očekávat a jejich spolupráce je i spolehlivější (Dingová, 2011).

Neslyšící přijímají svět zejména přes vizuální stránku, což je důvodem, proč jsou pro ně přitažlivé zejména expozice bohatými vizuálními podněty, ať už se jedná o výtvarné umění nebo např. zajímavá historická období. Není tedy vhodné pozvat neslyšící na výstavu o hudebním skladateli, např. s hudebním doprovodem. Osvědčilo se i připravit předem pro neslyšící tzv. studijní podklady, jelikož si při prohlídce nestíhají dělat poznámky, z důvodu sledování tlumočnicka a expozice (Dingová, 2011).

Důležitým a nepostradatelným faktorem, který zpřístupní neslyšícím muzea a galerie, jsou tzv. technická opatření. Pro uživatele sluchadla je velkou podporou indukční smyčka, dále světelná signalizace sloužící hlavně jako náhrada akustického požárního hlásiče, ale také zpřístupňuje akustický doprovod výstavy. K přepisu mluvené řeči do psaného textu v reálném čase je služba simultánního přepisu. Při diskuzích, přednáškách či promítání je využívána na velkou obrazovku, jinak se s přepisem setkáváme v mobilním telefonu nebo tabletu určeným pro návštěvníky se sluchovým postižením. Je však potřeba Wi-Fi připojení, zapisovatel a aplikace ke sledování zápisu (Dingová, 2011).

V této kapitole jsem se pokusila shrnout podmínky, které zpřístupní kulturní události a výstavy neslyšícímu publiku. Je zřejmé, že pokud nejsou splněny, představují naopak bariéry, které neslyšícím návštěvníkům zkomplikují nebo až znemožní výstavu navštívit.

3.2 Přístupnost edukačních programů v Praze

Děti v běžných školách mají v rámci výtvarné výchovy a jiných předmětů možnost navštěvovat muzea, galerie či divadla. Naplánovat a realizovat návštěvu s neslyšícími žáky je vzhledem k výše uvedenému velice náročné. Musíme předem přemýšlet, jakou exkurzi mohou navštívit, aby i pro ně byla dostupná. Přestože v dnešní době už jsou informace pro neslyšící dostupnější a přístupnější (kupříkladu se častěji setkáváme s tlumočníky znakového jazyka v televizi, máme možnost zapnutí skrytých titulků) stále narážíme na nespočet bariér ve společnosti, které neslyšící od běžného světa oddělují.

Mezi nejčastější a nejvhodnější opatření, která zlepšují přístupnost škol, muzeí, galerií a dalších kulturních institucí patří např. umístění tabletů a obrazovek s videi ve znakovém jazyce, které jsou případně doplněny titulky, dále umístění indukční

smyčky do místností a možnost využití tlumočnicka českého znakového jazyka na komentování prohlídek.

Národní galerie v Praze (dále jen NGP) nabízí k vybraným výstavám možnost tlumočení do znakového jazyka. Prohlídky či workshopy je však třeba rezervovat s velkým předstihem, a to minimálně jeden měsíc dopředu. Prohlídky ve znakovém jazyce jsou možné ve Šternberském paláci, Schwarzenberském paláci, Salmovském a Veletržním paláci, klášteře sv. Anežky České a paláci Kinských. NGP mimo jiné nabízí dvě online odborné přednášky ve znakovém jazyce. V roce 2022 galerie přidala informační videa o jednotlivých budovách NGP (Výroční zpráva NG, 2022).

Ke stálé sbírce v Anežském klášteře je vytvořen multimediální průvodce v podobě mobilní aplikace do mobilního telefonu. Jsou zde rozšířeny informace o vybraných dílech stálé sbírky Středověkého umění v Čechách a střední Evropě v letech 1200-1550. Navíc jsou zde hry v podobě složení obrazu, můžeme nahlédnout do detailu některých obrazů a objevit jejich skryté vrstvy (Národní galerie Praha, Online).

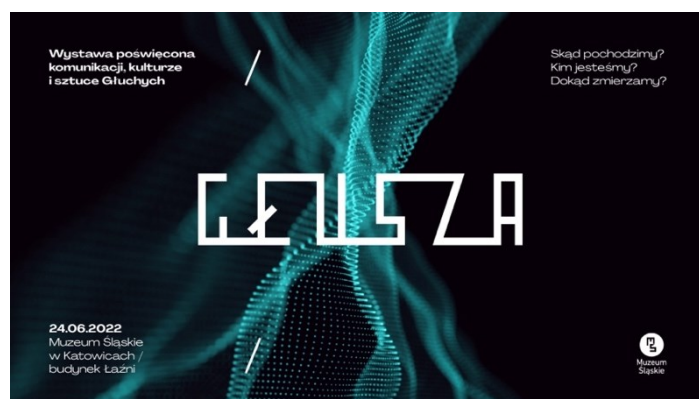
Centrum architektury a městského plánování (dále jen CAMP) nacházející se v areálu Emauzského klášteře, ulice Vyšehradská 51 na Praze 2 pravidelně dvakrát do měsíce pořádá přednášky, výstavy a diskuze tlumočené do českého znakového jazyka (dále jen ČZJ). Všechny akce jsou zpětně přístupné online s tlumočením do ČZJ, a navíc i s titulky. Jejich program je zaměřený především na podobu města Prahy, jejím rozvoji a budoucí podobě. Prostory CAMP jsou vybaveny indukční smyčkou a většina míst je označena piktogramy. Výstavy jsou navíc často doplněny QR kódy s přepisy do psané češtiny, trvalejší texty jsou přeloženy do znakového jazyka. Před samotnou návštěvou CAMPu či při příchodu si můžete pustit multimediálního průvodce po prostoru tlumočený ve znakovém jazyce a zároveň v mluvené češtině. Ten je dostupný na webových stránkách CAMPu nebo přímo v budově u kustodů na tabletu. Ti sice neovládají český znakový jazyk, ale jsou srozuměni, jak komunikovat s neslyšícími. Pozvánky o akcích pro neslyšící jsou rozšířeny na sociálních sítích formou krátkých videí v ČZJ (Hay Tetauerová, 1-2/2023).

Organizace zaměřující se na umělecké tlumočení do znakového jazyka se nazývá KukátkOO. KukátkOO mimo tlumočení uměleckých textů také podporuje projekty a činnosti vedoucí k profesnímu rozvoji svých členů a zároveň se snaží

rozšířit databázi tlumočnicků. Dále rozšiřuje povědomí o kultuře a umění Neslyšících a v neposlední řadě spolupracuje s organizacemi k vytvoření a rozšíření kulturního života neslyšícím. Např. od roku 2021 spolupracují při realizaci Noci literatury, při které tlumočí ukázky vybraných děl. Další významnou akcí je festival Buchty a loutky dětem, kdy tlumočí divadelní představení v zahradách paláce Kinských.

3.3 Výstava Głusza

Głusza ve volném překladu znamená Země Neslyšících (v anglickém jazyce Deafland), tak se jmenovala dlouho připravovaná výstava ve Slezském muzeu v polských Katowicích, kam jsem měla tu možnost vyrazit a na vlastní kůži ji zažít. Je to unikátní výstava svého druhu. Jedná se o druhou výstavu v Evropě Neslyšících umělců, avšak největší svého druhu. V roce 2017 začaly první aktivity k začlenění komunity Neslyšících do programu slezského muzea. S tím, že o dva roky později bývalá ředitelka slezského muzea Alicja Knast, odsouhlasila pořádání výstavy. Výstavu však zkomplikovala pandemie COVID-19, proto se poprvé otevřela pro veřejnost až v červnu roku 2022. Návštěvníci ji mohli navštívit po dobu jednoho roku (do června 2023). Další výstavu pro neslyšící Slezské muzeum momentálně nechystá, ale v budoucnu by ráda vydala aplikaci, kde bude možné vidět výstavu virtuálně a rádi by přesunuli výstavu do dalších polských měst, aby byla výstava dostupná i pro širokou veřejnost. Navíc je v jednání i možnost, že by se výstava mohla přesunout i do jiných evropských zemích, např. i do České republiky.

Obrázek 1 Plakát k výstavě Głusza; zdroj: FB stránka Głusza/Muzeum Śląskie, 2023

Osobní návštěva výstavy pro mě představovala inspiraci pro psaní a následný návrh edukačního programu, vycházející právě z výstavy Głusza. V prostoru expozice bylo mnoho východů pro případ nevolnosti nějakého návštěvníka. Výstava byla přístupná pro neslyšící, nevidomé a jedince s poruchami autistického spektra (PAS). Byla zde povolena i asistenční zvířata.

Výstava sama o sobě na mě zapůsobila, byl to velmi silným zážitek. Výstavu tohoto druhu jsem ještě nikdy nezažila. Díky ní jsem se dozvěděla nová zjištění, jako např. kolik informací neví slyšící majorita o neslyšících a posléze kolik dezinformací kvůli neznalosti široké veřejnosti vzniká. Došlo mi, jak hodně je neznalost znakového jazyka omezující a jak hodně je naše tělo propojené s naším jazykem.

Celá expozice byla rozdělena do tří částí: 1. jazyk a komunikace, 2. historie a formování identity Neslyšících, 3. umění Neslyšících. V následujících podkapitolách vám stručně nastíním, o čem dané části byly.

3.3.1 Jazyk a komunikace

První část výstavy si kladla otázku „Odkud jsme?“. Zjišťovali jsme, co je jazyk z lingvistického, sémiotického a antropologického hlediska, dále že znakový jazyk je rovnocenným jazykem a jak jsou komunikační bariéry složité pro neslyšící jedince. Hned po vstupu do expozice jsme se ocitli v tzv. „*place of experience*“. Na náš mozek působilo nespočet podnětů – zvuky, vibrace, vlnění světelných linií, a to působilo na naše tělo, které je propojeno s naším jazykem. Další expozice s názvem Multisign box, představovala smyčky videí, kde neslyšící z různých zemí včetně České republiky znakovali obsah filmu od Charlieho Chaplina. Povšimnout jsme si mohli různorodosti a rozmanitosti národních znakových jazyků. Šlo spíše o to ukázat, jak se liší různé znakové jazyky než to, co nám vystupující chtějí říci. Předposlední umělkyni z první části výstavy, kterou bych chtěla zmínit, byla slyšící ukrajinská umělkyně Victoria Tofan, která odkazovala na problematiku emigrace svým dílem Emigrantem ve své vlastní zemi. Neslyšící jedinec se může cítit jako „cizincem ve své zemi“, jelikož má komunikační bariéru s ostatními slyšícími obyvateli, kteří neznají znakový jazyk. Neslyšící umělkyně Klaudia Wysiadecka nám naopak přibližovala, jak určité zvuky slyší jedinci s kochleárním implantátem či sluchadlem ve své animaci s názvem Family Dinner/Family Dog. Při rodinné večeři neslyšící jedinec neví, o čem se baví

zbytek rodiny a na otázku, co si říkali, ho rodiče/ostatní členové rodiny „odbydou“ odpovědí, že nic důležitého neprobírali. Tomuto fenoménu se říká anglicky „diner table syndrome“. Tento fenomén se nestává pouze u rodinných večeří, ale nastává i v situacích jako např. při jízdě v autě, školních konverzacích či na dětském hřišti apod.

Obrázek 3 Video guide ve znakovém jazyce; zdroj: vlastní archiv autora

Obrázek 2 Multisign box; zdroj: vlastní archiv autora

3.3.2 Historie a formování identity Neslyšících

Druhá část si kladla otázku „Kdo jsme?“ a zabírala se především historií Neslyšících v Polsku. Zásadním rokem pro neslyšící v Polsku a celém světě byl rok 1880, kdy se během Milánského kongresu rozhodlo, že se může používat ke komunikaci a učení neslyšících pouze orální metoda a znakový jazyk byl zakázán. Rozhodl tak především paradoxně Alexander Graham Bell, který tvrdil, že znakový jazyk představuje určitou bariéru v běžném životě s většinovou společností.

3.3.3 Umění Neslyšících

V poslední části výstavy jsme se ptali „Kam jdeme?“. Objevovaly se zde zkušenosti neslyšících lidí v jejich uměleckých dílech, byla zde např. videoinstalace kochleárního implantátu, která měla vyvolat diskusi právě o kochleárním implantátu. Nalezli jsme zde i obrazy americké neslyšící malířky Nancy Rourke, která svými díly přibližuje životní zážitky Neslyšících a snaží se vzdělávat většinovou společnost jazykové a kulturní komunitě Neslyšících. Používá pro to tři základní barvy a to

červenou (představuje zmocnění), modrou (audismus) a žlutou (naděje a světlo při komunikaci Neslyšících) (Hay Tetauerová, 3-4/2022). Nancy Rourke se mimo jiné řadí mezi hlavní představitele umění De'VIA (viz další kapitola) a zároveň má svůj vlastní „podsměr“ zvaný Rourkeismus. Jeden z obrazů s názvem Doris Fedrid a Rose Steinberg Feld (latex na plátně, 2020) okomentovala Nancy: „*Chtěla jsem namalovat obrazy o Neslyšících, kteří přežili holocaust během druhé světové války, protože je důležité zahrnout též do historie Neslyšících. Myslím, že lidé by ocenili, kdyby viděli tato díla jako poselství, aby si vždy pamatovali přeživší a znali lidská práva a lidskost. Tímto chci vyjádřit uznání lidem, které jsem kontaktovala, a dostala jsem povolení k umělecké tvorbě. Poděkování patří rodině přeživších. Děkuji, že mám tu čest tvořit výtvarné práce o neslyšících, kteří přežili holocaust.*“ (Hay Tetauerová, 3-4/2022, s. 30-33).

Obrázek 5 *Second Wave of Milan*, Nancy Rourke; zdroj: vlastní archiv autora

Obrázek 4 *Mona Lisa Deaf Revisited*, Nancy Rourke; zdroj: vlastní archiv autora

Většina pracovníků ve Slezském muzeu má minimálně základní znalosti znakového jazyka, jelikož zde pro zaměstnance probíhají kurzy polského znakového jazyka, a dokonce zde pracují i neslyšící kurátoři.

Oproti polským Katowicím, v Praze není v současné době nabízen kurz českého znakového jazyka pracovníkům kulturních institucí a na výstavách nejsou ještě rozšířené obrazovky nebo videoprůvodci s přetlumočenými videi do znakového jazyka. Může to být důvodem nedostatku financí v této oblasti, ale i znalost komunikace s neslyšícími a povědomí o základech českého znakového jazyka pracovníků galerií a muzeí by mohla výrazně pomoci v rozšíření možnosti návštěvy kulturních institucí pro neslyšící. A třeba by poté byla i větší pravděpodobnost uskutečnění výstavy typově podobné výstavě Głusza, která by mohla rozšířit povědomí o neslyšících mezi širokou veřejnost.

3.4 Čeští umělci se sluchovým postižením

V této kapitole uvedu jedny z nejvýznamnějších neslyšících výtvarných umělců v České republice. Mnoho jmen je známo v majoritní společnosti, i přesto jsme o většině nevěděli, že jsou neslyšící, přestože se svými dovednostmi vynikají a převyšují i mnoho slyšících. Je třeba si uvědomit, že neslyšící by neměli být nijak hendikepováni a omezováni ve výběru své profese, jelikož mnoho z nich je velice talentovaných. Jedná se pouze o výčet umělců, kteří se hlásí ke komunitě Neslyšících. Je dost pravděpodobné, že neslyšících výtvarných umělců je více, avšak ti se k umělecké komunitě Neslyšících nehlásí.

Mezi jednoho z nejznámějších umělců neodmyslitelně patří animátor Boris Masník (1923-2011), který v šesti měsících svého života přišel o sluch kvůli zánětu mozkových blan. Animoval přes 100 filmů a seriálů mezi nejznámější patří Pojd'te, pane, budeme si hrát (1965-67) nebo z Večerníčků Dášenska, O skřítku Racochejovi a další.

Dalším slavným neslyšícím umělcem a výtvarníkem byl Antonín Kovařík (1942-2021), který přišel o sluch ve dvou letech. Zásadním zvratem byl pro něj rok 1991, kdy se od figurální a realistické tvorby oprostil k symbolistní tvorbě zaměřené na svou osobní zkušenost s hluchotou.

Výtvarnice Věra Macháčková (*1935-2022) se narodila neslyšící slyšícím rodičům. Jako jedna z prvních založila odpolední výtvarný kroužek pro neslyšící děti, který pojmenovala MODKRES (složenina ze slov modelování a kreslení).

Mezi žijící výtvarné umělce se řadí ilustrátor a umělecký restaurátor Jan Žampach (*1957), který ohluchl po zánětu mozkových blan. Podílel se na restaurování v prostorech Pražského hradu, Uměleckoprůmyslového muzea, Rudolfiny, Strahovského kláštera či Staroměstské radnice.

Malíř porcelánu Pavel Mašín (*1943) ohluchl ve dvou letech po těžké chřipce. Od dětství měl výtvarný talent, proto se přihlásil na střední školu v oboru malíř porcelánu. Několik let pracoval v Karlovarské porcelánce, avšak stesk po znakovém jazyce a neslyšících přátelích ho přivedli zpět do Prahy. Nyní ve volném čase nejraději maluje krajinomalby na plátno.

Mezi další významné neslyšící umělce, které bych chtěla zmínit je ilustrátorka Zuzana Fišerová (*1964), dále grafik Michael Trousil (*1967), grafický designer Šimon Sedláček (*1977), ilustrátorka a malířka Ivana Hay Tetauerová (*1979), výtvarnice Jaroslava Struhařová (*1983), výtvarník Michal Štěpánek (*1984) a v poslední řadě malířka Zuzana Dluhošová (*1987) (Hay Tetauerová, 5-6/2021).

4 System edukace neslyšících žáků

U žáků s těžkou nedoslýchavostí je integrace do systému běžných škol náročnější v důsledku nedostatků v ovládní orální řeči⁴. To komplikuje samotnou výuku, ale i socializaci žáka. V těchto případech je pak důležitá role tlumočnicka ve třídě. Stěžejním faktorem k inkluzivnímu vzdělávání neslyšících žáků má i rodinné zázemí. Pokud rodiče podporují své dítě, jeví zájem o mimoškolní vzdělávání s dítětem, pak dítě má menší potíže ve školním prostředí mezi slyšícími spolužáky (Šobáňová, 2018).

V zákoně č. 155/1998 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob v paragrafu 9 se dozvídáme: „*rodiče hluchých či hluchoslepých dětí mají nárok na kurz znakového jazyka zdarma*“.

Pro úspěšné naplnění vhodných podmínek pro vzdělávání žáků se sluchovým postižením se řadí dostupná komunikace ve znakovém jazyce mezi učitelem, žákem a spolužáky, dále neslyšící pedagogický personál, který žákům slouží navíc jako vzor osobnostní i jazykový, plnohodnotný obsah vzdělávání bez redukce, dostupné vzdělávací materiály a podpora identity neslyšícího žáka.

4.1 Historie vzdělávání žáků se sluchovým postižením u nás

V roce 1770 byla založena první škola pro neslyšící ve Francii. Kněz Abbé de l'Épée stál za jejím vznikem s cílem vyučovat neslyšící děti znakový jazyk.

Mezi nejstarší školské zařízení pro hluchoněmé v Čechách se řadí Pražský ústav založený roku 1786. Karel Berger, první ředitel Pražského ústavu, uznával jako základní komunikační prostředek neslyšících znakový jazyk. Postupem času vznikaly další tehdy ústavy, a to v Praze, Českých Budějovicích či v Hradci Králové. Bohužel se však vlivem již zmíněného Milánského kongresu v roce 1880 znakový jazyk na nějaký čas zakázal používat ve školách a jiných institucích. Byla totiž povolena pouze metoda orální. Roku 1916 ušní lékař Karel Výmola založil první Ústav pro hluchoněmé v Praze – Radlicích. Ty školy, které v tu dobu znakový jazyk zakázaly a učily pouze orální metodou, mohly díky Výmolovi požádat o zvýšení platů svých zaměstnanců (Hrubý, 1999).

---

⁴ mluvená/ústní řeč

Po Sametové revoluci v roce 1989 nastal velký zvrát. Díky zákonu č. 171/1990 Sb., kdy Federální shromáždění upravilo tehdejší Školský zákon o odstavce, který umožňoval dětem vzdělávání ve znakovém jazyce a Braillově písmě. A jako rovnoprávným jazykem byl přijat až roku 1998 (Hrubý, 1999).

Aktuálně většina českých škol pro sluchově postižené vzdělává své žáky ve znakovém jazyce. Výjimkou jsou školy, které přijímají převážně nedoslýchavé žáky či žáky s kochleárním implantátem, kteří jsou vzděláváni orální metodou s důrazem na logopedii.

4.2 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

Rámcové vzdělávací programy (dále jen RVP) stanovují obecný rámec pro tvorbu školních vzdělávacích programů (dále jen ŠVP) škol od předškolního vzdělávání po středoškolské. RVP stanovuje především cíle, formy, délku a povinný obsah vzdělávání. Navíc stanovuje podmínky pro vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných. Vytvořené ŠVP jsou pak východiskem pro tvorbu individuálních vzdělávacích plánů (dále jen IVP). Pro tvorbu IVP je inspiračním zdrojem tzv. minimální doporučená úroveň pro úpravy očekávaných výstupů v rámci podpůrných opatření. *Žákem se speciálními vzdělávacími potřebami je žák, který k naplnění svých vzdělávacích možností nebo k uplatnění a užívání svých práv na rovnoprávném základě s ostatními potřebuje poskytnutí podpůrných opatření* (Školský zákon, § 16 Podpora vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami: zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání).

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (dále jen RVP ZV) vymezují vše, co je společné a nezbytné v povinném základním vzdělávání žáků, včetně vzdělávání v odpovídajících ročnících víceletých středních škol (RVP ZV, 2023, s. 6). Problémem vzdělávání žáků se sluchovým postižením je redukce učiva, pro kterou není s ohledem na kognitivní kapacity žáků důvod.

Výtvarná výchova je zastoupena společně s hudební výchovou ve vzdělávací oblasti Umění a kultura. Ve vzdělávání žáků se sluchovým postižením je proto výtvarná výchova stěžejní k uplatnění jejich osobních a jedinečných pocitů a prožitků. Stojí proto za zamyšlení, zda právě neslyšícím žákům redukovat učivo a očekávané

výstupy výtvarné výchovy, jelikož bychom neměli omezovat jejich individuální tvořivost. Měli bychom je seznámit s praktickými a teoretickými poznatky a dovednostmi při práci s odlišnými výtvarnými technikami a materiály, měli bychom rozvíjet jejich vztah vizuálnímu umění včetně lidové kultury, architektury a užitého umění. A v neposlední řadě vést žáky k uplatnění získaných dovedností a poznatků v běžném životě.

Na oblast Umění a kultura je vymezena minimální časová dotace na 1. stupni 12 vyučovacími hodinami a na druhém stupni 9 hodin. Což na druhém stupni může vést k problému, jelikož se doporučuje žákům poskytnout dostatek času na jejich práci. Hodiny se mohou navýšit díky dostupnosti časové dotaci, ta je však většinou využita na jiné předměty, kterým se dává „větší váha“.

RVP uvádí také abychom žáky podněcovali k tvořivému myšlení a řešení problémů, s tím souvisí nekompromisně i komunikace, kdy by žák měl dokázat vyjádřit a obhájit svůj názor a zároveň respektuje názor svých spolužáků a naslouchá jim. Proto je vhodné po tvorbě provést reflektivní dialog s žáky. Je důležité však neustále žáky motivovat, abychom předešli tvůrčí krizi či demotivaci (RVP, 2023).

Tyto dovednosti si žáci potřebují osvojit také vzhledem k budoucímu uplatnění na trhu práce. Mohou je následně uplatnit ve své budoucí profesi, jako např. grafik, animátor, výtvarník, kreslíř komiksů či restaurátor. Vyšší odborná škola, Střední škola, Základní škola a Mateřská škola v Hradci Králové nabízí neslyšícím studentům obor Reprodukční grafik, který je zakončený závěrečnou zkouškou a získáním výučního listu.

4.3 Stupeň podpory ve školním prostředí

Žáci dle své diagnózy jsou rozděleni ve školním prostředí do tzv. stupně podpory na škále od 1 do 5, kdy 1 je nejnižší stupeň podpory (většinou pro lehčí sluchové vady) a 5 nejvyšší stupeň podpory (těžší sluchové vady). Rozdělení, které nyní popíši je však pouze orientační, jelikož se můžeme setkat v některých případech s nižším stupněm podpory, než která by odpovídala jejich sluchovému postižení.

Do 1. stupně podpory řadíme žáky s lehkou nedoslýchavostí či jednostrannou hluchotou. Jejich sluchová ztráta je v rozmezí 20-40 dB. Obtíže nastávají především

ve směrovém slyšení, v hlučném prostředí, občasné záměny zvukové podobných slov, s tím že žák ke komunikaci využívá mluvenou řeč.

Ve 2. stupni podpory se setkáváme většinou s žáky se střední nedoslýchavostí, která je však dobře kompenzována např. sluchadly. Žáci většinou zaměňují zvukově podobná slova, občas se přeslechnou, ale stále komunikují mluvenou řečí.

Do dalšího 3. stupně spadají žáci se středně těžkou nedoslýchavostí. Řeč obvykle slyší, ale nerozumí ji. Slova, která jsou řečena zblízka či zvýšeným hlasem jim problém nedělají. Jelikož je vada kompenzována sluchadly, využívá se ke komunikaci mluvená řeč, případně ve výuce doplněna prstovou abecedou.

Děti s těžší sluchovou vadou patří do 4. stupně podpory. Sluchadla v těchto případech slouží spíše pro lepší orientaci, pokud žáci slyší nad 80 dB slyšeného je vhodné implantovat kochleární implantát. Slyší pouze křik nebo silné zvuky směrem k uchu. Jsou proto závislí na odezírání a ke komunikaci většinou využívají znakový jazyk.

Poslední a nejvyšší 5. stupeň je pro žáky, pro které selhala předchozí opatření na nižším stupni. Jsou to žáci s velmi těžkým poškozením sluchu, s praktickou hluchotou. Žáci komunikují znakovým jazykem nebo jiným náhradním komunikačním systémem. Mají obtíž s porozuměním psaných textů v důsledku omezené slovní zásoby.

4.4 Umění De'VIA

Umění De'VIA je anglickou zkratkou Deaf View/Image Art, což ve volném překladu vyznačuje vizuální umění, které především sdílí zkušenosti Neslyšících z kulturního a lingvistického hlediska. První zmínky tohoto umění se objevily v roce 1971 u neslyšící umělkyně a profesorky výtvarného umění na Gallaudetově univerzitě Dr. Betty Glorie Miller, která se též přezdívá „matkou De'VIA“. O pět let později získala jako první neslyšící doktorát ve výtvarné výchově. Byla velmi inspirativní osobou pro další neslyšící umělce, a tak roku 1977 založila s dalšími neslyšícími umělci výtvarnou skupinu s názvem *Spectrum: Focus on Deaf Artists* (v překladu Spektrum: Zaměření se na neslyšící umělce). V roce 1989 sepsala společně s osmi dalšími neslyšícími umělci manifest a tím oficiálně založili žánr De'VIA (Hay Tetauerová, 3-4/2021).

Je třeba si uvědomit rozdíl v terminologii Deaf Art a umění De'VIA. Deaf Art je umění neslyšících umělců, kteří však oproti umění De'VIA nutně nevycházejí z vlastních zkušeností s kulturou a komunitou Neslyšících. Umění De'VIA mohou tvořit i slyšící umělci, kteří reagují a vyjadřují svou zkušenost s neslyšícími (např. CODA). Můžeme tedy říct, že Deaf Art je všeobecné umění neslyšících, kteří používají různá témata, v jakékoliv formě a médiu. Můžeme se však setkat s umělci, kteří se ani do jedné z těchto skupin nechtějí řadit i přes své sluchové postižení. Identifikace s nějakou z těchto skupin může vést ke zdroji hrdosti, sebevědomí dané skupiny, kdy určitá jinakost je vnímána jako hrdost či inspirační zdroj, s čímž nemusí všichni neslyšící umělci souhlasit (Hay Tetauerová, 3-4/2022).

4.5 Kurikulum De'VIA

Hlavním cílem kurikula De'VIA je, aby neslyšící žáci měli právo učit se o svém dědictví, jazyce, bojích a vítězstvích neslyšících, o své identitě a právech prostřednictvím výtvarného umění. Tento výukový program je v amerických školách využíván i u slyšících dětí.

Koncept tohoto kurikula zavedl na počátku 21. století Dr. Paddy Ladd, který tvrdí, že je dobré být neslyšícím a zpochybňuje audismus⁵. Podle jeho konceptu se vyučuje v amerických školách a bylo by přínosné, kdyby tam bylo i ve školách českých. Ladd navíc stanovil šest etap pedagogiky Neslyšících:

1. rozvoj kognitivních dovedností,
2. výuka zaměřená na oceňování modalit,
3. vytváření bezpečného kulturního prostředí,
4. zefektivnění jazykového vývoje,
5. identifikace „místa“ Neslyšících ve světě,
6. učení, jak žít ve světě Neslyšících i slyšících (De'VIA Curriculum, 2015).

4.6 Význam výtvarné výchovy ve vzdělávání neslyšících

V mnoha publikacích se můžeme setkat s názorem, že míra a druh postižení může ovlivnit výtvarný projev a kreativitu dítěte. Tento fakt však potvrdit nelze, jelikož nebyl vytvořen dostačující výzkum, který by mohl tento fenomén potvrdit či

---

⁵ Audismus = diskriminace neslyšících pro jejich sluchové postižení

vyvrátit. Co však s jistotou můžeme říci je fakt, že výtvarný projev je ovlivněn mírou kognitivního rozvoje a individuálními senzomotorickými dovednostmi. Pedagog by měl volit vhodné náměty vzhledem k výtvarnému vývoji, měl by používat pestré techniky a střídat je, to vše ovlivňuje žáka v jeho výtvarném projevu a následném posunu.

Novotná (2008) uvádí, že značného rysu, kterého si můžeme všimnout u neslyšících dětí je určitá míra stagnace, která je však individuální a u některých jedinců se nemusí vůbec projevit. Většinou se však odvíjí od míry postižení. Např. u těžce sluchově postiženého dítěte může kresba vykazovat prvky mentální retardace. Souvisí to se zpožděným vývojem percepčně motorických schopností⁶ a intelektuálních schopností. Příležitostně na kresbách neslyšících dětí můžeme spatřit důraz na ústa či uši, často jsou však ústa vynechána, nebo naopak očím je kladen velký důraz. Tento rys užívají také mnozí Neslyšící umělci, jak jsme mohli vidět např. u díla *Mona Lisa Deaf* od Nancy Rourke.

Na školách pro sluchově postižené žáky se koncepce výtvarné výchovy příliš neliší od koncepce využívané v běžných školách, ale je mnoho možností, jak výtvarnou výchovu pro neslyšící žáky obohatit, přetvořit, aby došlo k růstu kreativity, tvořivosti a pokroku výtvarného projevu žáků. Důležité je, aby pedagog vytvořil aktivitu, při níž budou i méně zdatní žáci úspěšní, aby žáci zůstali motivováni a předešli výtvarné krizi. Vizualní vyjádření by jim mělo sloužit jako určitý způsob komunikace, právě proto se může jevit jako velmi důležité.

Mnoho učitelů neslyšících a nedoslýchavých žáků, projevuje zájem o prohlídky v galeriích a muzeích. Hlavními překážkami jsou však finance na vstupné, tlumočení, čas, ale také obava, že si zaměstnanci kulturních institucí nebudou vědět rady s žáky a učitel, tak bude nucen je korigovat, místo toho, aby se věnoval žákům. V Praze v Národní galerii se aktivně zapojuje do tlumočení českého znakového jazyka v rámci edukačních programů pro ZŠ pro SP Naďa Hynková Dingová.

---

⁶ Percepčně motorické obtíže = nedostatek v oblasti zrakového či sluchového vnímání spojené zároveň s oslabeným výkonem v oblasti hrubé a jemné motoriky

4.7 Projekt AMASS

Mezinárodní projekt AMASS (Acting on the Margins: Arts as Social Sculpture, ve volném překladu Akce na okrajích společnosti: Umění jako sociální skulptura) je zaměřený na okrajové skupiny společnosti a na možnosti jejich vzdělávání vůbec, jak v oblasti kreativity vzdělávání, tak v oblasti výtvarné výchovy. Cílem projektu bylo prozkoumat umělecké aktivity na periférii společnosti a podporovat inkluzivní umělecké a kulturní vzdělávání. Projekt probíhal od roku 2020 do roku 2023 ve spolupráci s přibližně 45 státy (z toho bylo 8 evropských zemích) a byl řízen primárně ve Finsku.

V rámci AMASS projektu měly možnost neslyšící děti ze Základní školy v Praze-Radlicích absolvovat návštěvu v Uměleckoprůmyslovém muzeu (dále jen UPM). Žáci se zúčastnili výstavy zaměřené na sklo a její historii. Pro UPM to byla první zkušenost s neslyšícími žáky, zároveň pro většinu neslyšících žáků 9. třídy to byla jejich první návštěva výstavy v životě. Důvodem je nepřipravenost programů muzeí a galerií potřebám neslyšících, při čemž i lektorská oddělení jsou malá a většinou nemají odborné spolupracovníky, jako jsou např. tlumočníci a konzultanti, kteří by tento provoz zajistili či vypomohli při jeho přípravě.

Hlavním úvahovým bodem bylo zjištění, co potřebují neslyšící děti k tomu, aby mohly absolvovat tuto výstavu stejně tak jako jejich běžní vrstevníci. V první řadě byl zajištěn tlumočnický do znakového jazyka a muzejní pedagog, který vedl přednášku a provázel žáky výstavou. Sledovaly se především problémy a bariéry, které mohly či nastaly během výkladu. Hlavní bariérou pro děti byla situace, kdy se děti koukaly na jednotlivé exponáty, ale zároveň se musely soustředit na tlumočnicka. Uspořádání exponátů bylo nevhodné pro neslyšící žáky, jelikož pak měly špatný výhled na tlumočnicka, pokud chtěly pozorovat zároveň i exponáty skla. Museli se tedy soustředit buď na tlumočnicka nebo pouze na exponáty. Zásadní byla také situace, kdy muzejní pedagog přednášel a ukazoval či odkazoval na jednotlivé exponáty, proto bylo potřeba rozdělit jednotlivé činnosti, kdy se děti zaměřily pouze na tlumočnicka a až poté si mohly prohlédnout jednotlivé exponáty.

Po výstavě do školy přišli samotní umělci, se kterými mohli společně porovnávat pohledy slyšících umělců a pedagogů, a pohledy neslyšících pedagogů

a umělců. Umělci a pedagogové společně s Ivanou Hay Tetauerovou (učitelkou výtvarné výchovy na ZŠ v Praze-Radlicích a zároveň členkou projektu AMASS) si kladli vzájemně otázky, na které narazili v rámci této spolupráce (Hay, Fulková, Novotná, 2021).

5 Návrh programu pro neslyšící žáky ve stálé sbírce NGP

V této kapitole se budu věnovat návrhu na edukační program do stálé sbírky Středověkého umění v Čechách a střední Evropě 1200-1550 v Anežském klášteře, Národní galerie v Praze (dále jen NGP), pro neslyšící i slyšící žáky. Inspirací mi bude inovativní a interaktivní expozice Głusza ve Slezském muzeu v Katowicích, věnovaná kultuře Neslyšících. Svůj návrh následně odborně reflektuji s neslyšící výtvarnicí a učitelkou na Základní škole pro sluchově postižené v Praze-Radlicích Ivanou Hay Tetauerovou. Projekt v této práci nebyl uskutečněn z finančních a časových důvodů, avšak ráda bych na něj navázala v diplomové práci, kde bych projekt realizovala s žáky ZŠ pro sluchově postižené v Praze-Radlicích.

5.1 Výzkumné cíle

Za výzkumný cíl jsem si stanovila porovnání edukačního programu a výstavu Głusza v polských Katowicích s programy a možnostmi v Praze.

Pokusím se vytvořit edukační program pro slyšící i neslyšící publikum s cílem aplikovat nabyté zkušenosti z Polska ve výtvarné výchově. Program bude zaměřený do jisté míry na kulturu Neslyšících, aby si i široká veřejnost rozšířila povědomí právě o neslyšících, jejich komunikačních a společenských bariérách nebo nedostatku kulturních akcí pro neslyšících.

Vytvořím příkladový program, který odborně reflektuji s Ivanou Hay Tetauerovou. Na závěr se pokusím formulovat doporučení vycházející z předchozích realizací ve vztahu k vizuální a kulturní gramotnosti neslyšících žáků a na základě zpětné vazby od Hay Tetauerové.

5.2 Výzkumné otázky

K výše uvedených cílů jsem stanovila tyto výzkumné otázky:

- 1) Je možné vytvořit edukační program podobný výstavě v polských Katowicích? Jaké možnosti máme k rozšíření povědomí o kultuře Neslyšících a jak lze nalákat slyšící publikum k návštěvě takové výstavy?
- 2) Lze vytvořit edukační program do galerie/muzea, který bude atraktivní a vhodný pro slyšící i neslyšící publikum?

U první otázky zní hypotéza, že ano, lze vytvořit podobný program, ale bude složitější zajistit tlumočníka či neslyšícího průvodce, který se bude dostatečně orientovat v tématu výstavy a bude náročnější získat finance, aby se projekt uskutečnil. Návštěvníky lze nalákat kvalitní propagací programu, jak na sociálních sítích galerie, tak na internetových skupinách pro neslyšících.

Druhá hypotéza předpokládá atraktivitu pro slyšící i neslyšící publikum, díky přístupnosti tématu, rozšíření povědomí o neslyšících, ale zároveň rozšíření znalostí o světcích.

5.3 Výzkumné metody

Výzkum bude prováděn dvěma metodami. Nejdříve formou pozorování na výstavě Glusza v polských Katowicích. Zde budu pozorovat formu, rozdělení a tematizování výstavy zaměřené na kulturu Neslyšících a na její umělce. Dále si budu všimnout prostoru výstavy, její osvětlení, množství psaného textu a videí ve znakovém jazyce u informačních a vzdělávacích tabulí. Svá pozorování následně popíši a analyzuji.

Druhá část výzkumu bude prováděna na základě rozhovoru, kde budu odborně reflektovat svůj návrh na edukační program pro slyšící i neslyšící publikum s neslyšícím pedagogem základní školy a tlumočnicí spolupracující s Národní galerií v Praze.

5.4 Třístupňový model vzdělávacího programu

Pro přípravu návrhu využiji tzv. třístupňový model vzdělávacího programu. Galerijní/muzejní edukační program je propojen se školní výukou ve třech fázích. V současné galerijní a muzejní edukaci se vyskytuje nejčastěji.

První fáze probíhá před návštěvou galerie/muzea ve škole. Nazývá se též přípravná, seznamovací nebo motivační. Vyučující má za cíl připravit žáky k obsahu programu, tedy zjistit jejich znalosti, zkušenosti, dovednosti k danému tématu či problematice a případně jejich mezery v daném tématu doplnit pro lepší spolupráci v galerii/muzeu.

Následně přímo v galerii probíhá tzv. druhá fáze, kdy většinou pedagog z galerie vede vzdělávací program. Označuje se též jako fáze prováděcí, kdy žáci své

znalosti ze školy aplikují ve vztahu k výstavě či k jednotlivým exponátům. Je vhodné tuto fázi propojit s výtvarnou tvorbou žáků či jejich aktivním zapojením. Pokud má galerie výtvarný ateliér nebo výtvarné dílny, lze aktivity provést zde, případně ve volných prostorech galerie.

Třetí a poslední fáze probíhá po edukačním programu v galerii ve školní výuce na základě tematizovaných obsahů ze vzdělávacího programu. Můžeme na program a získané informace navázat tematickými či metodickými řadami, výtvarným projektem nebo mezipředmětovou projektovou výukou. Důležitá je pak výtvarná reflexe žáků.

Problém, který může nastat při třístupňovém modelu je především časová dotace a dále kapacitní možnosti vyučujících a galerijních pedagogů, u kterých je stěžejní společný aktivní přístup (Fulková, Jakubcová Hajdušková, Sehnalíková, 2013).

5.4.1 První fáze

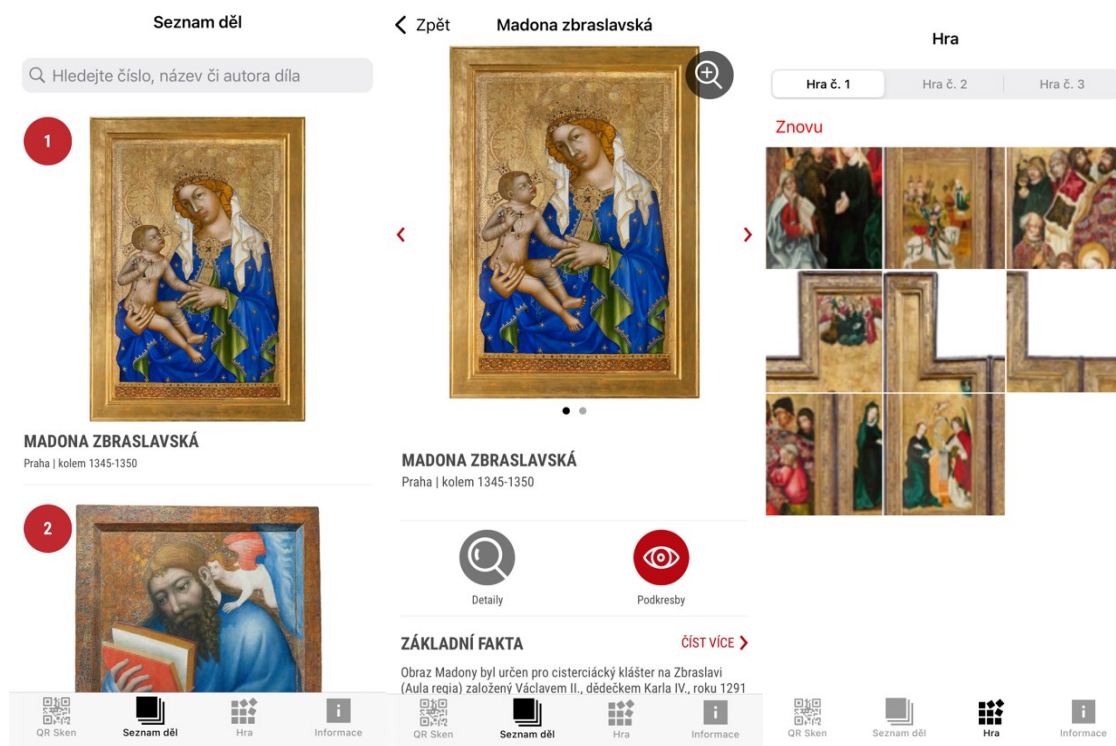
V přípravné fázi oslovím Národní galerii v Praze s možností zajištění spolupráce galerijního pedagoga s tlumočnickem do/z českého znakového jazyka či možností zajištění přímo neslyšícího průvodce. Na základě toho vytvořím podklady pro tlumočnicka o světcích. Pro atraktivitu neslyšícím žákům výklad obohatím o svědky, kteří jsou patroni neslyšících (František Saleský a Filip Smaldone). Budeme se zabývat detaily jako je například postavení rukou na obrazech, významu očí a pusy. Tyto informace nejsou tolik známé, avšak pro neslyšící velmi blízké. Význam rukou je pro ně důležitý v kontextu znakového jazyka. Svět vnímají především vizuálně, proto význam očí. Kvůli odezírání jsou pro ně významné rty. Tyto informace mohou být zároveň atraktivní a nové i pro slyšící návštěvníky.

Program by byl zaměřený na žáky druhého stupně základní školy. Ve škole před samotnou exkurzí do Anežského kláštera žákům vysvětlím v českém znakovém jazyce základní pojmy, se kterými se doposud nemuseli setkat. Např. pojem legenda, světec, patron, atribut, symbol atd. Navíc vytvořím doprovodný slovníček pojmů v ČZJ, který bude formou videa, který si žáci naskenují do svých mobilních telefonů pomocí QR kódu.

Před návštěvou instituce domluvíme vhodné osvětlení v prostorách pro lepší viditelnost na tlumočníka ČZJ, v případě smíšené skupiny (slyšící i neslyšící publikum) obeznámíme slyšící návštěvníky, aby dávali přednost neslyšícím ve výhledu na galerijního pedagoga a tlumočníka a zajistíme dostatek času na prohlédnutí expozice mezi výklady pedagoga.

5.4.2 Druhá fáze

Prováděcí fáze, tedy samotná exkurze s žáky, bude probíhat v klášteře sv. Anežky České. Výklad k daným obrazům bude formou vyprávění příběhu o světcích. Prohlídku lze navíc obohatit díky mobilní aplikaci od Národní galerie Skrytá tajemství středověkých obrazů, kde si žáci mohou obrazy detailně přiblížit, podívat se na jejich zadní stranu a podkresbu, kterou normálně v galerii nevidí. Aplikace je bezplatně dostupná ve verzi pro IOS a Android v App Store a Google Play.

Obrázek 8 Screenshot aplikace Skrytá tajemství; zdroj: mobilní aplikace Skrytá tajemství

Obrázek 7 Screenshot aplikace Skrytá tajemství – Madona Zbraslavská; zdroj: mobilní aplikace Skrytá tajemství

Obrázek 6 Screenshot aplikace Skrytá tajemství – hra; zdroj: mobilní aplikace Skrytá tajemství

Obrázek 9 Ikonka k aplikaci Skrytá tajemství

Podle časových možností může po prohlídce následovat vlastní tvorba žáků na téma „Já světcem“. Žáci budou mít prostor v otevřeném ateliéru Anežského kláštera nakreslit sebe jako světce s atributy, které by podle nich byly pro ně typické a případně čeho by měli být patronem. Inspirací jim navíc může být i obraz Nancy Rourke Mona Lisa Deaf Revisited (viz kapitola 3.3 Výstava Głusza), kdy slavný obraz Mony Lisy znázorňuje Monu Lisu jako neslyšící (Mona Lisa znakuje v ASL⁷ slovo neslyšící). Žáci budou tvořit na dřevěnou desku, jelikož středověké obrazy se malovaly právě na dřevěné desky a budou moct využít zlatou barvu, která je také typická pro toto období a ve výuce se s ní žáci nemusejí tak často setkat. V případě časové tísně tvorbu necháme do třetí fáze.

5.4.3 Třetí fáze

Jak již bylo zmíněno v předešlé fázi, podle časových možností bude tvorba buď přímo v prostorách Anežského kláštera nebo až ve škole v hodině výtvarné výchovy. S žáky v této fázi budeme reflektovat a diskutovat o jejich tvorbě. K ukotvení získaných informací o obrazech si žáci zahrají „skládačku“, kdy jejich úkolem bude poskládat z fragmentů obraz a zbylou část, která jim bude chybět do celku domalují ve skupinkách po čtyřech.

Získané informace z galerie můžeme navíc propojit v hodině dějepisu v kontextu středověku.

---

⁷ ASL = American Sign Language (americký znakový jazyk)

5.5 Výstupy rámcového vzdělávacího programu ZV

Pro ukotvení v rámcově vzdělávacím programu pro základní školy, jsem vybrala tyto výstupy, které by měl žák ovládat po absolvování edukačního programu v galerii. *Žák vnímá události různými smysly, porovnává různé interpretace vizuálně obrazného vyjádření a přistupuje k nim jako ke zdroji inspirace a interpretuje podle svých schopností různá vizuálně obrazná vyjádření, odlišné interpretace porovnává se svou dosavadní zkušeností* (RVP ZV, 2023, s. 86-87).

Pokud však nahlédneme do aktuálních klíčových kompetencích RVP, tak zjistíme, že pojem kulturní kompetence zde chybí. Ve společném evropském referenčním rámci se však mezi klíčové kompetence řadí. Což může být důsledkem v oblasti českého vzdělávání, že se kulturní povědomí a vyjadřování odsouvá na okrajovou pozici (Novotná, M., 2022).

5.6 Vyprávění pro žáky k edukačnímu programu

Zde jsem vytvořila krátký ukázkový příběh pro děti o Filipu Smaldone, patronu neslyšících, u kterého se udává, že byl od narození neslyšící a o Františku Saleském, který je také patron neslyšících, jelikož se v modlitbách odkazoval na ochranu a péči neslyšících.

Obrázek 11 Sv. Filip Smaldone, zdroj: Gurba, 2021

Obrázek 10 František Saleský, zdroj: Wikipedia

Příběh bude pro neslyšící žáky poutavý, dozví se nové informace díky příběhu, který je psaný jednoduchou češtinou, pro lepší porozumění, by bylo nejvhodnější bude příběh přetlumočit pro děti do ČZJ. Vyprávění můžeme využít přímo v galerii či před návštěvou samotné galerie k motivování a vtáhnutí žáků do tématu svatých.

Příběh o Filipu Smaldone a Františku Saleském

Byli jednou dva výjimeční muži, kteří žili v různých obdobích a na různých místech, ale jejich příběhy se spojily díky jejich lásce a ochotě pomoci neslyšícím dětem. Jmenovali se František Saleský a Filip Smaldone.

František byl kněz, který žil v 17. století ve Francii. Jednoho dne potkal mladého chlapce jménem Pierre, který byl neslyšící. František se rozhodl Pierrovi pomoc, a proto mu pomohl zajistit domov a vzdělání. Společně se učili znakový jazyk, a tak se z nich stali velmi dobří přátelé.

Filip Smaldone byl další výjimečný muž, který žil v 19. století v Itálii. Byl sám od narození neslyšící a věděl, jaké to je, žít s tímto postižením. Rozhodl se pomáhat neslyšícím dětem a založil školu, kde se žáci učili znakový jazyk.

Oba muži pracovali pilně a s láskou tak, aby pomohli neslyšícím dětem. Proto se později stali patroni neslyšících.

5.7 Detaily středověkých obrazů a český znakový jazyk

Při studiu středověkých obrazů jsem si uvědomila, že postavení rukou figur se mnohdy podobá znakům v ČZJ. Je jasné, že pro neslyšící žáky je přirozeně poutavé postavení rukou (kvůli vztahu ke znakovému jazyku a prstové abecedě), pohled očí (zrak je pro ně důležitým smyslem, jelikož svět vnímají hlavně vizuálně) a také vyobrazení úst (kvůli vztahu k odezírání ze rtů). Proto jsem se rozhodla edukační program rozšířit o detaily obrazů a jejich možných významech. Tyto významy jsou čistě hypotetické, neopírám se ikonografii. S dětmi však v galerii můžeme hledat tyto významy a možnosti významu, co je pro ně zajímavé, co jim co připomíná. K bližším detailům se dá využít i mobilní aplikace Skrytá tajemství od NGP, kde jsou i pravdivá fakta, které lze porovnat s významy žáků.

Madona Zbraslavská

- Detail ruky značící dotek
- Prsten na pravé ruce Marie je atributem zasnoubení s Kristem (aplikace Skrytá tajemství)

Obrázek 12 Madona Zbraslavská; zdroj: mobilní aplikace Skrytá tajemství

Obrázek 13 Madona Zbraslavská detail; zdroj: mobilní aplikace Skrytá tajemství

Ukřižování z nových sadů

- Postavení ruky jezdce s kopím vyznačující duši, duchovno
- Jezdec se dotýká oka, protože při probodnutí Kristova boku mu jeho krev vystříkla do oka a uzdravila mu tím zrak (aplikace Skrytá tajemství)

Obrázek 15 Ukřižování z nových sadů; zdroj: mobilní aplikace Skrytá tajemství

Obrázek 14 Ukřižování z nových sadů detail; zdroj: mobilní aplikace Skrytá tajemství

Oltář se smrtí Panny Marie zvaný Oltář Svatojiřský

- Panna Marie má ruce v postavení otevření knihy, v ČZJ to připomíná začátek znaku knihy (viz obrázek Panna Marie čtoucí)
- Panna Marie se dotýká svaté Alžběty, obě jsou v očekávání (viz obrázek Panna Marie v očekávání)

Obrázek 17 Oltář Svatojiřský; zdroj: mobilní aplikace Skrytá tajemství

Obrázek 16 Panna Marie čtoucí; zdroj: mobilní aplikace Skrytá tajemství

Obrázek 18 Panna Marie v očekávání; zdroj: mobilní aplikace Skrytá tajemství

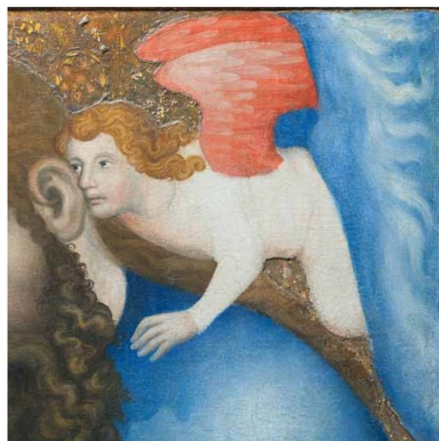

Svatý Matouš

- Anděl slétl z nebes a šeptá svatému Matoušovi do ucha

Obrázek 19 Svatý Matouš; zdroj: mobilní aplikace Skrytá tajemství

Obrázek 20 Svatý Matouš detail; zdroj: mobilní aplikace Skrytá tajemství

Votivní deska Jana Očka z Vlašimi

- Zvýrazněná ústa prstem Ježíška
- Gesto strkajícího ukazováčku do úst Ježíška může značit na vtělené slovo Boží (aplikace Skrytá tajemství)

Obrázek 22 Votivní deska Jana Očka z Vlašimi; zdroj: mobilní aplikace Skrytá tajemství

Obrázek 21 Votivní deska Jana Očka z Vlašimi detail; zdroj: mobilní aplikace Skrytá tajemství

5.8 Odborná reflexe

Odborná reflexe probíhala online formou zasláním připravených otázek emailem. Pro Ivanu Hay Tetauerovou jsem připravila otázky, které se týkaly možnosti galerijní edukace pro neslyšící v Praze, o předsudcích a malé osvětě mezi širokou veřejností ohledně neslyšících a jaký mají přístup školy pro sluchově postižené k využívání galerijní a muzejní edukace.

1. Myslíte si, že by v budoucnu mohly být programy v Národní galerii v Praze pro neslyšící publikum nabízeny společně i pro slyšící publikum?

Iva Hay: Pokud máš na mysli programy, které by byly speciálně upravené pro neslyšící s ohledem na jejich jazykovou a kulturní komunitu, tak myslím, že ano. Slyšící návštěvníci by se z nich mnohé naučili i o nás neslyšících, což je naopak benefiční i pro většinovou společnost a zároveň pro komunitu Neslyšících jako osvětlu. Samozřejmě podle toho, jaká skupina by daný program využívala, by musel být zpřístupněn (český znakový jazyk vs mluvená čeština). Též by bylo zapotřebí zde vysvětlit specifika jazykové a kulturní minority Neslyšících, pokud by program obsahoval tato témata. V USA se podobnými tématy zabývá De'VIA Curriculum⁸, které je vhodné i pro slyšící děti, které se ve škole učí o komunitě Neslyšících skrz umění.

2. Proč dle Vás v České republice nikdy nebyla výstava podobná Glusze? (zaměřená na kulturu Neslyšících, kde vystavují neslyšící umělci...)

Iva Hay: Malinká výstavka tohoto typu je na FF UK ve 4. patře⁹, myslím, že jsou tam obrazy/plakáty osobností z historie a vzdělávání Neslyšících. Výstava podobná výstavě Głusza v Polsku byla v menším měřítku v Evropě asi jen v Pantheonu v Paříži¹⁰ (viz můj rozhovor s neslyšící kurátorkou výstavy Głusza v časopisu Unie 3-4, 2023). Věřím, že u nás by taková výstava byla ideální a velmi praktická, pokud by mohla být stálá – mohly by z ní těžit jak neslyšící děti (což je výborné pro jejich vzory),

---

⁸ viz kapitola 5. 5 Kurikulum De'VIA

⁹ Výstava Čeští Neslyšící: 1814-2014 představuje veřejnosti kulturu a historii Neslyšících a zároveň nás seznamuje s pěti významnými osobnostmi, které měly vliv na tuto komunitu.

¹⁰ Výstava byla první výstavou o Neslyšících v Evropě, jen s historickou perspektivou, avšak na kulturně velmi slavném místě.

tak dospělí a naučit se něco o naší historii, komunikaci a umění Neslyšících a zároveň i slyšící publikum. Zatím však u nás, co vím, jsou jen mini display typu starých kapesních i závěsných sluchadel a kochleárních implantátů, které v historii existovaly (v Brně), a v Praze – Stodůlkách v Informačním centru rodičů a přátel sluchově postižených je celá knihovna vyhrazená tematice Neslyšících. Proč u nás doposud nebyla vytvořena taková výstava? Určitě se takové nápady již zrodily, ale je zapotřebí aby se toho někdo ujal, místo, čas, a bohužel, hlavně tak stále potřebné finanční prostředky.

3. Mnoho lidí, kteří se nesetkalo s neslyšícími se může divit, proč neslyšícímu divákovi nestačí psaný text a je pro něj lepší např. videoguide. Myslíte, že to je také důvod, proč se v galeriích a muzeích nevyskytují QR kódy s tlumočeným videem do ČZJ?

Iva Hay: Ano, osvěta tohoto typu se u nás postupně zlepšuje. Je zapotřebí o sobě dávat vědět, a doporučit spolupráci například s Deaf Friendly, což je společnost, která se věnuje tlumočení a překladům textů v českém jazyce do ČZJ. Natáčí videopřeklady, zprostředkovává tlumočení nebo pomáhá vymyslet další způsoby, jak být přístupní neslyšícím (např. na webových stránkách). Co se týče umělecké tvorby, lze se obrátit na KukátkOO¹¹, což je organizace, která se věnuje uměleckému překladu a tlumočení z/do znakového jazyka, tedy překládá například divadelní vystoupení, umělecké projevy jako jsou například básně, písně apod.

4. Myslíte, že může nastat ještě nějaká komplikace (nedostatečné vysvětlení nových pojmů, časová tíseň v galerii, špatný výhled na tlumočnicka) v mém návrhu edukačního programu?

Iva Hay: Pokud se vše s galerijním pedagogem dobře s předstihem připraví, myslím, že se není třeba obávat komplikací. Nové pojmy bych žákům v ČZJ vysvětlila již ve škole předtím, než se půjde na návštěvu do galerie, aby byli s předstihem obeznámeni s tématem apod. Příběhy světců by mohl přijít povyprávět zástupce ze skupiny

---

¹¹ viz kapitola 4. 2 Přístupnost edukačních programů v Praze

Neslyšících katolíků, neboť ti mají zkušenosti (i znakovou zásobu na toto téma) a jistě by děti velmi namotivovali svým zasvěceným vyprávěním.

Až nastane „Den D“ – tedy návštěva galerie, mohou se v galerii oba příběhy světců zopakovat formou otázek – a děti v návaznosti na ně mohou pracovat na dalších úkolech (interaktivní skládačky – doplňování obrazů apod.). Po návštěvě výstavy by mohly na místě namalovat náčrty/návrhy svých budoucích prací a ve škole je při hodině výtvarné výchovy v klidu zrealizovat na dřevěné desky, použít zlatou barvu apod. Zde opět doporučuji spolupráci s neslyšícím vzorem – v tomto případě s neslyšícím restaurátorem Janem Žampachem¹². Jeho návštěva ve škole zajistí děti obohatí a namotivuje k výsledné práci – malbou znakových světců se zlatou barvou na dřevě.

5. Napadá Vás, jak by šlo předejít bariéře, kdy neslyšící diváci nestíhají sledovat tlumočníka do ČZJ a zároveň exponáty výstavy?

Iva Hay: Před samotnou realizací programu je důležité zkontaktovat galerijního pedagoga/průvodce a vysvětlit mu/ji specifické potřeby neslyšících návštěvníků, tj. například právě situaci, že děti, které výstavu navštíví, potřebují sledovat tlumočníka a na obraz/objekt se dívat až poté, co odtlumočí. Nebo udělat mezi přednáškou pauzu a vysvětlit jim, co si mají prohlédnout, než se spustí výklad či udělat pauzu právě za tímto účelem i během výkladu. Také je důležité, aby byl kolem exponátu vytvořen dostatečný prostor tak, aby neslyšící diváci měli dobrý výhled jak na exponát, tak na přednášejícího i na tlumočníka. Důležité je i osvětlení – aby viděli dobře na tlumočníka. Tlumočník by neměl stát před oknem, odkud světlo oslňuje a není mu vidět dobře do tváře a na ruce. Galerijní pedagog/průvodce by měl počítat s tím, že prohlídka bude trvat déle, než je tomu zvyklý u běžných skupin návštěvníků.

---

¹² viz kapitola 4. 4 Čeští umělci se sluchovým postižením

6. Spolupracují základní a střední školy pro neslyšící často s galeriemi a muzei nebo je to spíše výjimečné, když ano?

Iva Hay: Z mé zkušenosti se naše ZŠ pro SP¹³ zúčastňuje mnoha aktivit v muzeích a galeriích tlumočených do ČZJ právě Naďou Hynkovou Dingovou, neboť je nabízela již v rámci projektu „hotové“, ale nejsem si jistá, zda školy samy od sebe zkontaktují danou kulturní instituci a zajišťují si samy tlumočení. Myslím, že se tak děje výjimečně například ke konci školního roku ve formě výletů, než v průběhu akademického roku – záleží též na finančních podmínkách škol na tyto aktivity (platby za tlumočníky a platby za edukační program v kulturní instituci – některé školy mají hodně internátních dětí, jejichž rodiny si nemohou dovolit jim platit navíc kulturní aktivity apod., proto, není-li to v rámci nějakých projektů, je takovou aktivitu někdy obtížné uhradit pro všechny děti).

5.9 Doporučení pro tvorbu edukačního programu pro neslyšící

Na základě odborné reflexe a prostudované literatury, zde shrnu nejdůležitější body pro tvorbu edukačních programů pro neslyšící, jejich spolupráci s galeriemi a muzei a případných bariérách.

Co se z praxe osvědčilo je třístupňový model vzdělávacího programu, který se zároveň v současné galerijní a muzejní edukaci vyskytuje nejčastěji a který bych zároveň doporučila využívat i při práci s neslyšícími žáky a návštěvníky galerie. Především kvůli velmi důležité přípravě v první fázi modelu, kdy připravíme žáky na návštěvu galerie a objasníme jim pojmy k lepšímu chápání navazujícího programu už přímo v dané instituci.

Dalším klíčovým bodem je informovanost galerijního pedagoga. Proto před návštěvou kontaktujeme s předstihem právě galerijního pedagoga, kterému vysvětlíme specifické potřeby neslyšících, jelikož může nastat situace, že instituce či galerijní pedagog nebudou mít zkušenosti s neslyšícím publikem. Např. je důležité, aby měli neslyšící návštěvníci prostor a čas na sledování exponátů a tlumočnicka do ČZJ. To lze případně vyřešit pauzou mezi odborným výkladem a ukázat o jakých exponátech se mluví. Dále musíme dbát na vhodné osvětlení a umístění tlumočnicka. Tlumočnick by

---

¹³ Základní škola pro sluchově postižené v Praze-Radlicích.

neměl stát před oknem a diváci by měli mít dostatečný prostor k výhledu na tlumočníka (hlavně na jeho obličej a ruce). Pokud by se jednalo o edukační program pro slyšící a neslyšící publikum, je důležité dostatečně informovat i slyšící publikum o přednosti neslyšících ve výhledu na tlumočníka.

Podstatným doporučením je také upřednostňování tlumočených videí do ČZJ před psaným textem – jak u pozvánek na výstavy, tak u informací o exponátech a u doprovodných popisků v galeriích a muzeích. Pokud se v galeriích a muzeích nenachází tablety s videoguidy, lze využít QR kódy, které si návštěvníci načtou do svých mobilních telefonů a uvidí tlumočená videa na displeji svého telefonu.

Musíme také počítat s tím, že prohlídka bude trvat déle než běžná galerijní prohlídka, proto je dobré opět informovat galerii či galerijního pedagoga a počítat s větší časovou rezervou, případně program rozvrhnout tak, aby se do časového limitu vešel. Zároveň i školy, které navštíví program musí počítat s tím, že některé vyučovací hodiny kvůli programu a návštěvě nebudou v daný den probíhat.

Tím navážu na další bod, a to jsou potřebné finanční prostředky, jak kulturních institucích, tak škol navštěvujících galerie a muzea. To může hrát roli v rozhodování o poskytování programů pro neslyšící a zároveň rozhodování škol o návštěvě kulturní instituce. Musíme doufat a věřit, že lepší osvěta mezi širokou veřejností zlepší tyto možnosti a prostředky a zároveň se veřejnost dozví něco blíže o komunitě Neslyšících, o jejich komunikaci a potřebách.

Závěr

Tato bakalářská práce se zabývá galerijní a muzejní edukací neslyšících. V úvodních kapitolách jsem čtenáře uvedla do tématu surdopedie, dělení sluchového postižení a kultury Neslyšících. Jelikož cílem mé práce bylo vytvořit edukační program do stálé sbírky NGP pro neslyšící žáky, bylo důležité vymezit systém edukace neslyšících žáků. Dále jsem navštívila v polských Katowicích výstavu Głusza, která se věnovala kultuře a historii neslyšících a zároveň mi byla vzorem pro tvorbu edukačního programu.

Stanovila jsem si dvě výzkumné otázky a to: Je možné vytvořit edukační program podobný výstavě v polských Katowicích? Jaké možnosti máme k rozšíření povědomí o kultuře Neslyšících a jak lze nalákat slyšící publikum k návštěvě takové výstavy? Lze vytvořit edukační program do galerie/muzea, který bude atraktivní a vhodný pro slyšící i neslyšící publikum? Moje hypotézy se potvrdily. Předpokládala jsem, že lze vytvořit podobný program jako v Polsku, ale může nastat situace, náročnějšího zajištění tlumočnicka do ČZJ či neslyšícího průvodce, který by se dostatečně orientoval v tématu a vytvořit výstavu, která bude svým tématem atraktivní pro neslyšící i slyšící, tedy např. spojit kulturu Neslyšících s každodenním tématem, s kterým se setkáváme v běžném životě. Slyšící publikum se navíc dozví něco více o kultuře Neslyšících. Druhá hypotéza předpokládající atraktivitu pro slyšící i neslyšící publikum, díky přístupnosti tématu, rozšíření povědomí o neslyšících, ale zároveň rozšíření znalostí o světcích se tím tedy také potvrdila.

Svůj návrh jsem odborně reflektovala s neslyšící výtvarnicí a učitelkou na ZŠ pro sluchově postižené v Praze-Radlicích Ivanou Hay Tetauerovou. Díky její reflexi a nastudované literatuře jsem vytvořila doporučení pro spolupráci a tvorbu edukačních programů pro neslyšící.

V diplomové práci bych ráda navázala na svůj návrh a doporučení k edukačnímu programu. Tento program bych realizovala s žáky ze základní školy pro sluchově postižené na Praze 5 - Radlicích. V třetí fázi třístupňového modelu vzdělávacího programu, která bude probíhat ve školním prostředí se mohu pokusit pozvat do hodiny neslyšícího umělce Jana Žampacha, který je restaurátorem obrazů. Pan Žampach by mohl žákům navíc vysvětlit, jak funguje restaurování obrazů, na co

je důležité dávat pozor a mohl by ukázat rozdíly před a po restaurování obrazu. Mohla bych navázat kontakt i se skupinou neslyšících katolíků, kteří by naopak dokázali žákům vysvětlit v ČZJ těžší pojmy a příběhy o světcích, patronech a víře před návštěvou galerie pro efektivnější práci přímo v galerii. Dále bych ráda navázala kontakt s tlumočnicí do českého znakového jazyka Nad'ou Hynkovou Dingovou, která má s tlumočením galerijních programů pro neslyšící žáky bohatou zkušenost. Bohužel v této práci naše spolupráce nevyšla kvůli dlouhodobé nemoci Hynkové Dingové.

Doufám, že jsem svou prací přiměla alespoň několik lidí k zamyšlení nad výzvami a problémy, kterým čelí neslyšící lidé a zároveň, že tato práce bude dalším impulsem pro zlepšení možností muzeí a galerií s edukačními programy pro neslyšící. Pak mám velkou radost, že moje úsilí nebylo marné.

Seznam použité literatury

ČERVINKOVÁ HOUŠKOVÁ, Kateřina a KOVÁČOVÁ, Tamara. *Umělecké tlumočení do znakového jazyka*. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, c2008. ISBN 978-80-87153-73-4.

HÁDKOVÁ, Kateřina. *Člověk se sluchovým postižením*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2016. ISBN 978-80-7290-619-2.

HRUBÝ, Jaroslav a KOSTELNÍK, Kaj. *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*. Praha: Federace rodičů a přátel sluchově postižených, 1998. ISBN 80-7216-075-3.

HRUBÝ, Jaroslav. *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*. 2. přeprac. a rozš. vyd. Praha: Federace rodičů a přátel sluchově postižených, 1999. ISBN 80-7216-096-6.

KOSINOVÁ, Barbora. *Neslyšící jako jazyková a kulturní menšina – kultura neslyšících*. 2., opr. vyd. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, c2008. ISBN 978-80-87153-94-9.

KOUTSKÁ, Mariana. *Neslyšící návštěvník v muzeu a galerii: metodický materiál*. Brno: Moravské zemské muzeum, Metodické centrum muzejní pedagogiky, 2014. ISBN 978-80-7028-424-7.

LADD, P. (2003) *Understanding Deaf Culture: In Search of Deafhood*. Multilingual Matters Publishers. ISBN-13: 978-1853595455

MACUROVÁ, Alena. *Poznáváme český znakový jazyk. Speciální pedagogika, 11, č. 2, s. 69-75*. 2001.

NOVOTNÁ, Magdalena. (2022) *Cultural Awareness and Expression – Uvědomit si vlastní kulturu a umět se vyjádřit*. *Výtvarná výchova 3-4 (62)*, s. 6-41. ISSN 1210-3691.

NOVOTNÁ, Pavla. *Deaf Art – Výtvarné umění v kultuře Neslyšících*. *Pocity*. [Brno]: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4776-1.

Internetové zdroje

BARVÍKOVÁ, Jana a NOVÁKOVÁ, Ivana. *Katalog podpůrných opatření: Metodika práce asistenta pedagoga při aplikaci podpůrných opatření u žáků se sluchovým postižením* [online]. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. ISBN 978-80-244-4680-6. Dostupné z: <http://katalogpo.upol.cz/sluchove-postizeni-nebo-oslabeni-sluchoveho-vnimani/uvod-5/>

CAMP, Tlumočeno do ČJZ. Online. Dostupné z: <https://www.praha.camp/camptv/368d63d1-bc6d-490c-b492-d3bc11039951>. [cit. 2024-02-01].

De'VIA Curriculum. Online. 2015. Dostupné z: <https://deviacurr.wordpress.com>. [cit. 2024-02-01].

DINGOVÁ, Nad'a. Návštěvníci muzeí se speciálními potřebami – neslyšící / Museum Visitors with special Needs – Deaf People. Muzeum: Muzejní a vlastivědná práce. Praha: Národní muzeum, 2011, 36-48. ISSN 1803-0386. Dostupné také z: <https://publikace.nm.cz/periodicke-publikace/mmavdpc/49-2/navstevnici-muzei-se-specialnimi-potrebami-neslysici-museum-visitors-with-special-needs-deaf-people>

DVOŘÁKOVÁ, Zdeňka. *Kultura Neslyšících a její zprostředkování žákům se sluchovým postižením na základní škole*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/zj5j3/Ukazka_vytvoreneho_ucebniho_materialu_-_Kultura_Neslysicich_a_jeji_zprostredkovani_zakum_se_sluchovym_postizenim_na_zakladni_skole.pdf

FULKOVÁ, Marie; JAKUBCOVÁ HAJDUŠKOVÁ, Lucie a SEHNALÍKOVÁ, Vladimíra. *Metodika I Metodika realizace vzdělávacího galerijního/muzejního programu (pro předškolní vzdělávání)*. Online. Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, Uměleckoprůmyslové museum v Praze, 2013. Dostupné z: https://pages.pedf.cuni.cz/vytvarnavychova/files/2019/04/Metodika_1_MŠ.pdf. [cit. 2024-01-30].

FULKOVÁ, M., NOVOTNÁ, M. (2023) Cut for New Times: A collaborative project at the School for the Deaf and the Museum of Decorative Art in Prague. In Kárpáti, A. (Ed.) (2024) *_Arts-Based Interventions and Social Change in Europe_*. New York: Routledge. Pp. 208–216. <https://doi.org/10.4324/9781003376927>. Dostupné z: <https://www.taylorfrancis.com/chapters/oa-edit/10.4324/9781003376927-28/cut->

[new-times-collaborative-project-school-deaf-museum-decorative-arts-prague-marie-fulkov%C3%A1-magdalena-novotn%C3%A1?context=ubx&refId=fc67cbbd-dc58-45e2-b75a-3baf4bbf4def](https://www.new-times-collaborative-project-school-deaf-museum-decorative-arts-prague-marie-fulkov%C3%A1-magdalena-novotn%C3%A1?context=ubx&refId=fc67cbbd-dc58-45e2-b75a-3baf4bbf4def)

HAY TETAUEROVÁ, Iva a VAVŘÍKOVÁ, Eva. Slyšet písmo, vidět řeč. Online. *UNIE*. Roč. 2023, č. 5-6, s. 8-13. Dostupné z: https://issuu.com/casopisunie/docs/2023_05_06_unie/8. [cit. 2024-01-20].

HAY TETAUEROVÁ, Iva. Vizuální umění a neslyšící aneb umění trochu jinak. Online. Roč. 2021, č. 3-4, s. 8-11. Dostupné z: https://issuu.com/casopisunie/docs/casopis_unie_03-04_2021/8. [cit. 2023-12-29].

HAY TETAUEROVÁ, Ivana. CAMP ve spolupráci s Deaf Friendly. Online. *UNIE*. Roč. 2024, č. 1-2, s. 8-13. Dostupné z: https://issuu.com/casopisunie/docs/2024_01_02_unie/8. [cit. 2024-01-28].

HAY TETAUEROVÁ, Ivana. Neslyšící výtvarníci v České republice. Online. *UNIE*. Roč. 2021, č. 5-6, s. 9-15. Dostupné z: https://issuu.com/casopisunie/docs/unie_5-6-2021/8. [cit. 2024-01-24].

HAY TETAUEROVÁ, Ivana. Umění De'VIA: Cesta neslyšící malířky Nancy Rourke může jít příkladem. Online. *UNIE*. 2022, roč. 2022, č. 3-4, s. 30-33. Dostupné z: https://issuu.com/casopisunie/docs/unie_3_4_2022/30. [cit. 2024-01-24].

HAY, I., FULKOVÁ, M., NOVOTNÁ, M. et al. Cut for New Times: Teaching at the School for the Deaf: A Detailed Protocol Draft and Specific Requirements for Field Note Observation and Data Collection. Assessment Methods. In: KÁRPÁTI, Andrea - SARANTOU, Melanie. Arts-based social interventions: First results of the AMASS testbed. Proceedings of the 1. AMASS Symposium, 27-28 May 2021, online.. 1st ed. No 8 Yliopistonkatu, Rovaniemi, 96300, Finland: University of Lapland, Faculty of Art and Design, 2021, s. 30-36. ISBN 978-952-337-270-2.

HAY, Ivana. Inkluzivní efekty kreativity ve vzdělávání neslyšících. Přednáška. Pražský inovační institut, 2022.

KukátkOO, Naše projekty. Online. Dostupné z: http://kukatko.cz/nase_projekty/. [cit. 2024-02-01].

Listina základních práv a svobod. Online. Dostupné také z: <https://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>.

Národní galerie Praha: Klášter sv. Anežky České. Online. In: NGP. Dostupné z: <https://www.ngprague.cz/o-nas/budovy/klaster-sv-anezky-ceske>. [cit. 2024-02-01].

Národní galerie Praha: Návštěvníci se specifickými potřebami. Online. In: NGP. Dostupné z: <https://www.ngprague.cz/o-nas/stranka/navstevnici-specificke-potreby>. [cit. 2023-11-30].

NOVOTNÁ, Pavla. Výtvarné umění v kultuře Neslyšících + ČERVINKOVÁ – HOUŠKOVÁ, K. Medicínský a kulturní náhled. *Svět neslyšících II* [online]. 2004, Duben. Dostupný na: <http://ruce.cz/clanky/1/2>

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Online. Praha: MŠMT, 2023. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcovy-vzdelavacici-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/>. [cit. 2023-12-29].

Školský zákon, § 16 Podpora vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami: zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. Online. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561>. [cit. 2023-29-12].

ŠOBÁŇOVÁ, Petra. 2018. Tvoříme společně: Metodika pro výtvarnou výchovu s proinkluzivními přístupy k uměleckému vzdělávání. Olomouc. Dostupné z: https://www.imuza.upol.cz/site/wp-content/uploads/2018/01/Tvorime_spolecne_Sobanova-a-kol..pdf

Výroční zpráva 2022. Online. Národní galerie Praha, 2022. Dostupné z: https://admin.www.ngprague.cz/storage/5818/2022-Vyrocní_zpráva_NGP.pdf?_gl=1*_g59cjk*_ga*MTQ0MDgxNTQ5NS4xNzA2NjA2MTEEx*_ga_JPXX8JSC2V*MTcwNjc4MzY2MC40LjEuMTcwNjc4NDM1OS4wLjAuMA... [cit. 2024-11-30].

Zákon č. 155/1998 Sb. Zákon o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob. In: *Zákony pro lidi* [online]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1998-155/zneni-20120101>

Zákon č. 171/1990 Sb. *Zákon, kterým se mění a doplňuje zákon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních a středních škol (školský zákon)*. In: *Zákony pro lidi* [online]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1990-171>

Zdroje obrázků

František Saleský. Online. In: Wikipedia: the free encyclopedia. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 10. 4. 2023. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/František_Saleský. [cit. 2024-02-17].

Głusza/Muzeum Śląskie. In: Facebook page Głusza/Muzeum Śląskie. [online]. 14.7.2023. Dostupné z: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=258063700306969&set=pb.100083100223714.-2207520000>

Gurba, S., 2021. Sw. Filip Smaldone (1848-1923). In: *Duszpasterstwo Nieślyszących Diecezji Sandomierskiej* [online]. 1.5.2021. Dostupné z: <http://effatha.diecezjasandomierska.pl/patroni-i-modlitwy/sw-filip-smaldone-1848-1923/>. [cit. 2024-02-17].

Seznam obrázků a tabulek

Seznam obrázků:

Obrázek 1 Plakát k výstavě Głusza; zdroj: FB stránka Głusza/Muzeum Śląskie, 2023	20
Obrázek 3 Multisign box; zdroj: vlastní archiv autora	22
Obrázek 2 Video guide ve znakovém jazyce; zdroj: vlastní archiv autora.....	22
Obrázek 5 Mona Lisa Deaf Revisited, Nancy Rourke; zdroj: vlastní archiv autora .	23
Obrázek 4 Second Wave of Milan, Nancy Rourke; zdroj: vlastní archiv autora.....	23
Obrázek 7 Screenshot aplikace Skrytá tajemství – hra; zdroj: mobilní aplikace Skrytá tajemství.....	37
Obrázek 8 Screenshot aplikace Skrytá tajemství – Madona Zbraslavská; zdroj: mobilní aplikace Skrytá tajemství	37
Obrázek 9 Screenshot aplikace Skrytá tajemství; zdroj: mobilní aplikace Skrytá tajemství.....	37
Obrázek 6 Ikonka k aplikaci Skrytá tajemství	38
Obrázek 10 František Saleský, zdroj: Wikipedia.....	39
Obrázek 11 Sv. Filip Smaldone, zdroj: Gurba, 2021	39
Obrázek 13 Madona Zbraslavská; zdroj: mobilní aplikace Skrytá tajemství	41
Obrázek 12 Madona Zbraslavská detail; zdroj: mobilní aplikace Skrytá tajemství ..	41
Obrázek 14 Ukřižování z nových sadů detail; zdroj: mobilní aplikace Skrytá tajemství	41
Obrázek 15 Ukřižování z nových sadů; zdroj: mobilní aplikace Skrytá tajemství....	41
Obrázek 16 Panna Marie čtoucí; zdroj: mobilní aplikace Skrytá tajemství.....	42
Obrázek 17 Oltář Svatojiřský; zdroj: mobilní aplikace Skrytá tajemství	42
Obrázek 18 Panna Marie v očekávání; zdroj: mobilní aplikace Skrytá tajemství	42
Obrázek 19 Svatý Matouš; zdroj: mobilní aplikace Skrytá tajemství.....	43
Obrázek 20 Svatý Matouš detail; zdroj: mobilní aplikace Skrytá tajemství.....	43
Obrázek 21 Votivní deska Jana Očka z Vlašimi detail; zdroj: mobilní aplikace Skrytá tajemství.....	43
Obrázek 22 Votivní deska Jana Očka z Vlašimi; zdroj: mobilní aplikace Skrytá tajemství.....	43

Seznam tabulek:

Tabulka 1 Klasifikace sluchových vad podle stupně postižení podle WHO 9